SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

KNJIŽEVNE NOVINE

ORGAN SAVEZA KNJIŽEVNIKA JUGOSLAVIJE

GODINA II BROJ 51 | Adresa uredništva i administracije: Francuska 7 — Telefon: 28-098 | BEOGRAD, UTORAK 20 DECEMBA R 1949 | LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO UTORKOM | PRIMERAK 3 DINARA

Univerzitetska biblioteka "Svetozar Marković" Beograd Fah 349

REVOLUCIJA I ISTINA

Žan KASU

Moj put u Jugoslaviju stavio me je pred jednu stvarnost na koju su kritička ispitivanja i pribrana posmatranja drugih svedoka već bacila svetlost. Ova stvarnost razlikuje se od one koju kominformovska propaganda već godinu i po nameće komunističkom javnom mnenju svih zemalja i koja se pojavljuje pre kao jedna taktička postavka nego li kao objektivna konstatacija podložna ispitivanju i tražeći proveravanje ili stavljanje prigovora. Prema sadašnjem stanju stvari, i primajući ih bez doktrinarnih predubeđenja kao i bez predviđanja i praktičnih prosuđivanja unapred u pogledu budućnosti, Jugoslavija nam se pojavljuje kao federacija naroda koji su istovremeno izvršili svoju socijalnu revoluciju i svoje nacionalno oslobođenje. Istovremeno, u jednom istom poletu, u svojim planinama, pod rukovodstvom svoje komunističke partije i njenih vođa, u istoj borbi, koja je bila i socijalni i politički rat i vojnički partizanski rat. Ovo istorisko delo, proisteklo iz narodne i nacionalne svesti, dalo je Jugoslovenima jedno osećanje koje sam zapažao svugde u toku putovanja: osećanje koje ima narod koji zna šta je uradio i koji, pošto je bio sposoban da odredi sebi sudbinu, hoće da sam njome i upravlja. On želi da ide za posledicama svoga dela i, uspostavivši kod sebe i za sebe komunistički režim, da ga učvrsti i razvije u posebnim uslovima te zemlje, da se industrijalizuje, obnovi, izvrši agrarnu reformu prema ritmu i potrebama koji su osobeno njegovi i, po stavši nacijom i državom, da istupa na diplomatskom i trgovačkom planu ravnopravno sa svima državama, podrazumevajući tu i one koje imaju režim sličan njegovom.

Ovu volju dosad nisu mogli da prevladaju ni pokušaji unutrašnjeg puča ni ekskomunikativne bule. Uzalud se Kominform muči da Jugoslaviju pretstavi kao fašističku državu, identičnu Frankovoj ili Caldarisovoj, koja potstiče na rat. Uzalud su objavljene izvesne činjenice, koje, kao verske dogme, ne trpe nikakvo kritičko ocenjivanje: pošto je Jugoslavija, izjavljuje se, pružila pomoć Caldarisu, SSSR je likvidirao Markosa i grčke partizane. Po tome, kao da su oduvek bili povezani u jednoj zaveri Tito, jugoslovenski dobrovoljci iz španskog rata, Hortijeva policija, Gestapo i Intelidžens Servis, a u cilju rušenja socijalizma u svetu i uspostavljanja kapitalizma. Prema tome, nemoguće je ikome čiji je duh čednо radoznao da se ne oseti u iskušenju da te proizvoljne izjave ne podvrgne proveravanju i da se ne zapita, na primer, da li suđenje Rajku nije bilo montirano za ovakve javno demonstrativne ciljeve. Sredstva upotrebljena da se od Rajka dobiju priznanja, njegova prava uloga, crte njegove psihologije, sve to može i ostati nepoznato, čak i nemoguće da se pozna: ali su ipak tu zbrka netačnosti i fantaziranja u samim priznanjima koji navode na čuđenje i čovek počinje da naslućuje postojanje jednog sistema koji prezire istinu i istraživanje istine, da bi dopustio samo korisne i korisno upotrebljive istine, imperativne, koje izmiču pravosuđu razuma, i koje nameću sobom, istovremeno kad su izrečene, aktivni stav, praktičan i borben; ukratko: istine koje su u isti mah i religioznog i pragmatičkog karaktera.

Kartezijanska metoda nas doista nije privikla da priznajemo i upotrebljavamo slične istine. Mi smo naučili da iz jedne proklamovane činjenice ili dogme izdvojimo cilj, čak ako se pretpostavlja da je i izvrstan kome bi ona mogla poslužiti, jer jedna stvar jeste ili nije. Drajfus je izdajnik. — Čekajte! On ili jeste izdajnik ili nije. — Ali vi vređate autoritet generalštaba! Francuske armije, otadžbine! A tu je Nemačka, koja nas vreba! — Pričekajte još jedanput. Prema tome da li sam ja za sebe utvrdio je li Drajfus kriv ili nevin, i pošto sam tu istinu učinio svojom, pošto sam stvorio svoje ubeđenje, koje sam spojio sa svojom ličnošću prihvatiću ovakav ili onakav stav akcije ili borbe. Tada ću videti kako treba da upotrebimo naš generalštab, koji ne pretstavlja istinu, neoborivu dogmu, već jedan instrument akcije. Uostalom, a priori, pa čak i pre nego što dođem do rezultata svoje ankete u slučaju kapetana Drajfusa, mogu da vam izjavim da je pravedan i istinoljubiv generalštab sigurniji, jači, stvarno, u praksi, vojnički efikasniji od generalštaba koji laže.

Jer to baš i jeste dilema koju mi moji drugovi komunisti suprotstavljaju. A ta dilema je kruta koliko i Paskalova opklada, i isto toliko apsurdna. Oni ili mi, jer izvan nas nema spasa. Stavljajući u sumnju tvrdnju Kominforma, pozdravljajući uzornu manifestaciju revolucionarne i nacionalne energije u nezavisnosti koju Jugoslavija pokazuje prema njemu, postavljajući indiskretna pitanja o okolnostima oko Rajkovog procesa ili likvidacije grčkih partizana, ja idem na ruku Amerikancima, prelazim u njihov tabor. Ne. Ja ne prelazim u američki tabor. Kao i mnogi intelektualci moje generacije, ja sam se borio za ideje koje su branili i komunisti, protiv fašizma i za Narodni front, za Republikansku Španiju, a protiv Minhena, protiv Hitlera i Svaba, a za pokret otpora, i u ovoj poslednjoj borbi bez prekida i još vatrenije, od samog onog dana kada je kukasti krst počeo da se vije na nebu Francuske. Ovo sam radio potčinjavajući se jednostavno svojoj savesti, a iz motiva i pobuda koji su se besumnje razlikovali od onih koji su, do herojizma, pokretali komuniste za tu istu stvar. (Da su moji motivi i pobude bili isti kao i njihovi, ja bih bio komunist). Ali uprkos ovoj razlici, mi smo bili prisno, bratski, drugovi u borbi. I ja znam, a mnogo je nas koji to znamo isto kao i oni, koliku strašnu opasnost za Francusku znači američko zavladavanje, prisustvo jednog međunarodnog generalštaba u Fontenblou, prepuštanje američkom kapitalizmu celog našeg ekonomskog života, — ukratko, našeg života, naše poslednje životne šanse. Ja znam, i mi znamo koliko je prešno i nužno da se nacionalno javno mnjenje podigne protiv ustupaka i podlosti jedne vlade koja je doista u američkom taboru. Ja se samo pitam, da li borba koju mi treba da sprovodimo za materijalnu i moralnu nezavisnost naše zemlje i za demokratiju zahteva strogo i apsolutno potčinjavanje našeg proletarijata i svih slobodnih duhova zapovestima Kominforma, i da li metode mišljenja koje je naša nacija dosad primenjivala i koje su joj stvorile prestiž u svetu, da li principi naših revolucija i naše kulture, da li naš smisao za razumno i za kritički sud, da li, najzad, i naročito, naša ideja da dela jednog naroda treba da budu pokretana, pre svega, njegovim ubeđenjem njegovim dubokim i razmišljenim ubeđenjem, njegovom savešću, — da li sve to treba da budu zastarele stvari i stvari kojih treba da se zauvek odreknemo. Ja hoću da i dalje mogu da govorim da su dva i dva četiri; a ovo se ne govori ni sa američkim ni sa ruskim akcentom, već sasvim jednostavno sa akcentom istine.

Obraćam se ovde svima Francuzima jakobinske duše, duše četrdesetosmaške komunarske, dodajmo, duše otpora. Ukratko, onima koji veruju u genijalnu istorisku intuiciju našeg naroda. Razloge za svoja dela ovaj narod je crpeo iz svoje svesti. Njemu nisu dolazili emisari i donosili mu šeme koje bi bila utvrdila neka apstraktna birokratija: 1. likvidacija dvora; 2. likvidacija žirondinske klike; 3. likvidacija Dantonove klike, itd. već je on sam hitao kuda ga je vodila jasno shvaćena istoriska nužnost: Bastilji — i to je bio 14 juli; Tiljerijama — i to je bio 10 august. A, u martovskim danima sedamdeset i prve, na topove koje je htela da mu oduzme buržoazija u žurbi da kapitulira pred Prusima, da bi urazumila ovaj izgladneli, izmrcvareni, ponižen narod, ali uvek gotov da se iz svog pepela ponovo rodi. Postaje se dostojnim kad ovaj narod pristane sa voljom da se upoznaju njegove potrebe, da se shvate njegove težnje, da im se pridruži, da se podele njegova ubeđenja, da im se obezbede osnovi, da se izraze jasno i pravo, a ne da se zamene parolama izrađenim u propagandnom laboratoriju, i ne da se taj narod mehanizuje i primora na disciplinu i mahinacije čiji se smisao ne može kontrolisati.

Ova mehanizacija je suprotna prirodnom stavu francuskog naroda i tradicijama njegove istorije i kulture. Ona se naročito pokazuje smešnom kad se primenjuje u cilju da mu se nametne da usvoji parole i držanje prema događajima koji, kao jugoslovenski problem i Rajkov proces, izazivaju pitanja i proističu iz jedne široke, sistematske akcije koja kao da nimalo ne vodi računa o socijalnim, mentalnim i istoriskim uslovima svakog od onih naroda čijom akcijom Kominform želi iz svog centra da komanduje i kojima se pretstavlja i nameće kao njihov učitelj i doktor revolucije. Jedna ovakva pretenzija ima čisto klerikalni karakter: karakter Crkava.

Crkva nameće dogme, i kad ona nešto proklamuje, to uzima vid dogme i ne može biti podvrgnuto kritičkom ispitivanju. Poznato je da je zabranjeno, pod kaznom vrhovne ekskomunikacije, otići u Jugoslaviju da se vidi šta se tamo događa i da li je istina ono što nam se o njoj iznosi: to bi bilo kao ići Đavolu. Crkva zabranjuje slobodno istraživanje i veće sigurnosti radi, širi svoj autoritet na sve oblasti, uključujući biologiju, slikarstvo, a bez sumnje i cirkus i vrtarstvo. U svojoj strepnji i brizi da održi moć, ona postaje totalitarnom. Svojim udruženjima, patronatima, bulama i biltenima, čitavim jednim mehanizmom formula i ceremonija, ona se širi u sve sredine, utiče na privatno i javno ophođenje i od svakog pojedinca koji padne pod njenu vlast stvara novog čoveka, iz jedne sadržine, iz jednog jedinog komada, perinde ac cadaver, i kome će svako reagovanje postati sračunato i očekivano. Sva reagovanja koja dolaze iz svesti i kojima svaki pojedinac kao i svaki narod daju svoj stil, svako stvaralačko reagovanje je stvar koja zadaje najviše straha i od koje se ona najviše užasava. Ona tome soprotstavlja aparat svojih mahinacija i zid svojih tekstova, koje jedino ona ima prava da tumači i koje ona, u svojim koncilima, učvršćuje beskrajnim komentarima. To se naziva skolastikom, i to je ono što obično upražnjavaju sekte, tj. zatvoreni svetovi koji žive u samima sebi i čija se misao kreće u krug. Tako vidimo kako se izgrađuje čitav jedan dijaforeskni pedantizam protiv koga se naš slobodan francuski humanizam buni svim svojim genijem i svom svojom krvlju. U broju 6 (1948) časopisa »Sovjetska književnost«, koji izlazi u Moskvi, mogli smo da pročitamo javno posipanje pepelom po glavi muzičara Sergeja Prokofjeva, i čitajući to svaki pošten čovek mora da pocrveni od stida. Galilej, bosonog i sa konopcem oko vrata, na pragu crkve, gde se odrekao svoga učenja pustio je bar jedan krik revolta. Jer ipak, zemlja se okreće i nastavlja da se okreće. Ali muzičar Sergej Prokofjev je ispio čašu do dna. On je u odricanju išao do kraja. Pa dobro, odsad se više niko neće usuđivati da komponuje muziku od dvanaest tonova. To je kapitalistička muzika. Stvaraće se muzika sa sedam tonova, jedina proleterska, marksistička i od vrednosti. Uostalom ima i drugih jeresi, na primer, kosmopolitizam i komparatizam. Neka dobro paze profesori istorije književnosti! Čovek se sa užasom pita kako se jedna Crkva koja kao munje baca ovakve osude može da proglasi ekumenskom, tj. univerzalnom. Jer najzad, prema Rusima, kako izgledamo mi, siromasi, koji ne možemo da se oslonimo nego baš na kosmopolitizam i da ne budemo predmet upoređenja, i kako možemo da postanemo članovi jedne takve zajednice? Kako može socijalizam, koji je suštinski univerzalan, da se muči da uđe kroz uska vrata šovinističkog partikularizma?

Ali to ima malo važnosti za jednu Crkvu koja hoće da bude realistička, aktivna, pragmatična, i koja u političkom životu vodi računa samo o igri snaga. Ona svodi određivanje stavova ličnosti, naroda i partija koji su u zavisnosti od njenog sistema, na hladnu i neumoljivu strategiju, o kojoj ništa ne treba objašnjavati, čak ni tačke koje bi baš zahtevale objašnjenje. Ona to određivanje stavova svodi na pasivno pokoravanje parolama, na automatsko ponavljanje obreda. Ona svoju vlast širi čak i na oblasti gde se čovečji rad izvršuje specifično, stručno posredstvom stvaralačkog genija, lične imaginacije, slobode. Ona ne shvata da bi joj bilo moguće da svoje ciljeve postigne i triumf Revolucije obezbedi na drugi način sem putem teoloških i policijskih recepata. Ona dejstvuje silom i oko sebe vidi samo sile sa kojima, prema slučaju, stupa u spreg ili u borbu. Ali u svetu postoje i druge stvari osim sila: postoje ubeđenja. Postoji raznovrsnost uslova i mišljenja. Postoje ljudi i narodi koje određuju njihova svest, njihova misao, njihovo iskustvo, i koji dejstvuju, ne prema nekom spoljašnjem naređenju, već posle ispitivanja savesti i to pokretom jasno shvaćenim i voljno prihvaćenim. U ovom času, ovi ljudi i narodi se uznemiruju, i mi se uznemirujemo sa njima. S. njima i ja, pitam svoje prijatelje komuniste, ukoliko budu hteli da me čuju, da li neizbežno demokratija može da se ostvaruje jedino antidemokratskim procedurama.

*) Objavljeno u najnovijem broju časopisa »Esprit«. Pariz, decembar 1949 g. broj 12.

Novi članovi Saveza književnika

Na svečanom plenarnom sastanku Udruženja književnika Srbije koji je održan 14 decembra pretsednik Udruženja Milan Bogdanović obavestio je članove da su kandidati Arsen Diklić, Vojo Carić, Risto Tošović, Roksanda Njeguš i Antonije Marinković primljeni za članove. Ovu odluku Uprave Saveza književnika Jugoslavije pozdravili su svi prisutni. O dosadašnjem književnom radu primljenih članova govorili su Eli Finci, koji se posebno zadržao na svakom od njih, ističući karakteristike njihovog rada i rezultate, kao i perspektivu koja stoji pred mladim piscima za njihov razvoj i napredovanje, s obzirom na pogodne uslove pod kojima oni, u svojoj socijalističkoj domovini, mogu u punoj meri da razviju svoj stvaralački aktivitet. Baš zato što se našim mladim piscima pružaju takve mogućnosti, kakve pisci nisu mogli da uživaju u staroj Jugoslaviji, oni moraju sa više odgovornosti da pristupaju stvaranju, umetničkom uobličavanju naše stvarnosti. U ime novoizabranih članova govorio je Risto Tošović koji je istakao obaveze koje se nameću svakom našem književniku. Biti književnik u socijalističkoj Jugoslaviji znači uvek imati u vidu dug pisca prema narodu, koji je uzeo sudbinu zemlje u svoje ruke i menja njen lik, ulažući sve svoje napore za njenu socijalističku budućnost.

Drugi kongres književnika Jugoslavije

U Zagrebu, 26 o.m. počinje rad Drugi kongres Saveza književnika Jugoslavije.

Plenum uprave Saveza, na sastanku održanom u Zagrebu 11 o.m., predvideo je sledeći dnevni red:

1) Uvodna reč Iva Andrića;

2) O stanju i razvoju naše književnosti od Prvog kongresa Saveza književnika do danas — referat Č. Minderovića, sa diskusijom;

3) O našoj savremenoj proznoj književnosti — referat V. Gligorića, sa diskusijom;

4) O savremenoj jugoslovenskoj poeziji — referat Milana Bogdanovića, sa koreferatima iz Slovenije i Makedonije, sa diskusijom;

5) O problemima naše drame — referat Marijana Matkovića, sa diskusijom;

6) Naša savremena kritika — referat Petra Šegedina, sa diskusijom;

7) Stvaralački problemi naših mladih pisaca — referat Josipa Barkovića, sa diskusijom;

8) O položaju i razvoju naših manjinskih literatura — referat Mladena Leskovca, sa diskusijom;

9) Predlog nacrta novog statuta Saveza književnika Jugoslavije — referent Marin Franičević, sa diskusijom;

10) Finansijski izveštaj;

11) Izveštaj komisije za molbe i žalbe;

12) Izbor nove uprave.

PRED PROSLAVU DANA JUGOSLOVENSKE ARMIJE

ZAKLETVA REGRUTA

Život u tebi evo započinjem
pun snage, život čvrst ko barikada;
Armijo, tebi srcem se zaklinjem,
srcem, životom što mi sav pripada,

srcem, sa svim što znam i što ću znati,
rukama ovim što su još neuke,
očima ovim što će progledati,
oružjem koje daješ mi u ruke.

Uči me, nek sam kao đak u školi,
neka mi ljubav bude kres, poluga,
ropstvo da mrzim, slobodu da volim,
istinu kao drug što voli druga;

uči me, nek sam dim i pogon volje,
pod suncem ovim od kog smo pokisli,
o sve što činim dobro nek je bolje,
udarne nek su i sve moje misli.

Kao željezo kuj me, kuj u čelik,
prav da budem smrt da me ne savije,
kao junak da se izvijem, velik
i čist, kuj me prema liku Partije,

o kuj me kao što su se kovali
svi prvoborci u ognju bitaka,
ulij mi veru onih što su pali,
njinu svest što seče fijuk metaka;

reci mi njine reči zadnje, pale
preko mlaza tela, preko usana,
reci mi njine reči što su zvale,
što su briznule kao krv iz rana.

Neka mi telo plamsa da ne zgasne,
kuj me kao željezo na plamenu,
da su mi oči ko tvoj pogled jasne,
da budem kao izvor u kamenu;

oštri me kao britvu na tocilu,
da budem britak kad treba da sam rez
za zemlju, ovu, zaru na tvom krilu,
uzdrhte mi grudi kao mitraljez;

kuj me, nek se bol od boli mršti,
nek skoči, sevne kao stršljen,
neka me studen peče, neka pršti
u meni svaki zglob i svaki pršljen; —

ni jednu tajnu tvoju da ne odam,
ko plotun, kad treba, kršan da grunem,
dok sam živ, dok gledam, dok zemljom hodam,
Armijo, tebi na vernost se kunem.

Antonije MARINKOVIĆ

Nekoliko reči o našoj izdavačkoj delatnosti

Dragi MILENKOVIĆ

Naši ljudi, baš zato što žive, stvaraju i izrastaju kao novi ljudi, ljudi socijalističke domovine, socijalističke društvene zajednice, imaju neograničeno pravo da svoje znanje, svoj kulturni nivo uzdižu na čitavom progresivnom kulturnom nasleđu, koje je do danas čovečanstvo stvorilo. Baš zato što žive u slobodnoj, nezavisnoj, svojoj socijalističkoj domovini, što njen dalji procvat zavisi i tesno je povezan sa njihovim razvitkom, naši radni ljudi imaju puno pravo da od naših izdavačkih preduzeća očekuju vođenje takve izdavačke politike, koja će sistematski i u punom obimu, sa izvesnom čak i pedagoškom postupnošću, omogućiti da im to čitavo kulturno nasleđe postane dostupno u najkraće moguće vreme.

Naši radni ljudi, novi ljudi naše nove, socijalističke domovine, imaju neoborivo pravo da u izdavačkoj delatnosti očekuju vođenje takve politike koja se zasniva na dubokom i svestranom analiziranju idejnih i kulturnih potreba, politike kojom se uporno sprovodi u život linija KPJ u pogledu ideološko-političkog, umetničkog, kulturnog i naučnog uzdizanja svakog našeg čoveka. A ta linija i jeste najveća pomoć. Ona izdavačkim preduzećima služi kao čvrst i siguran oslonac za puno razvijanje vlastite inicijative u izboru dela koja će se štampati i proširenju obima izdavačke delatnosti. A otuda, razumljivo, proističe i puno pravo svakoga našeg čitaoca da očekuje odabranu, sa kvalitativnim sadržajem, ukusno, uredno izrađenu i umetnički dobro opremljenu knjigu, da mu svaka knjiga posluži kao sredstvo za dalje i svestranije razvijanje. Sem toga, svaki čitalac ima nepobitno pravo da od naših izdavačkih preduzeća očekuje vođenje takve politike koja će mu omogućiti da se njegov interes za knjigu stalno održava na visini putem dobrog odabiranja i raznolikosti, da njega te knjige ne razvijaju jednostrano i u duhu kulture samo jednoga, razume se ni samo svoga naroda. Njegovo je sveto pravo da bude upoznat sa ogromnim i neizmernim kulturnim nasleđem svih naroda. I, najzad, čitalac ima pravo da očekuje svaku knjigu po sasvim dostupnoj ceni.

Već je dosta davno potpuno uočeno da kod nas postoji neutoljiva glad za knjigom, da su tiraži naših izdanja iz objektivnih razloga nedovoljni, da potrebe naših ljudi, koji treba da učine krupan korak od zaostalosti do visokog kulturnog nivoa, daleko premašuju broj i tiraž knjiga koje su štampane. Nesumnjivo u takvim uslovima nije lak zadatak naših izdavačkih preduzeća, ali bi njegovo rešavanje moglo da bude daleko lakše ako bi politika izdavačke delatnosti bila zasnovana na širokim i čvrstim smernicama, ako bi se vodila iz jednog opštsg i daleko šireg, a ne iz svog sopstvenog okvira. U svojoj dosadašnjoj delatnosti nijedno naše izdavačko preduzeće nije pokazalo široku inicijativnu smelost da duboko zahvati u čitavu riznicu svetskog umetničkog i kulturnog nasleđa, da na takvoj čvrsto izučenoj bazi postavi svoj dugoročni, perspektivni plan sa određenom idejom šta će do koga vremena, na osnovu dobro proučenih potreba čitalaca, dati u svojoj delatnosti, da takav svoj plan i rad koordinira sa jednako postavljenim planom svih drugih izdavačkih preduzeća, da ona sva zajedno u neku ruku kolektivno deluju na izvršenju toga ogromnog i nesumnjivo složenog i teškog zadatka — dati blagovremeno našim ljudima sve potrebne knjige.

U rešavanju takvog zadatka, pored neposredne saradnje pisaca, profesora, renomiranih prevodilaca i redaktora, književnih istoričara i teoretičara, jedan od najsigurnijih oslonaca i pomoći izdavačkim preduzećima sigurno je široko razvijena, živa, idejna, principijelna kritika štampanih dela i opšti kritički osvrti na rad izdavačkih preduzeća. Sa razvijanjem književne kritike mogle su se, sa jedne strane, otkloniti greške u izboru, orijentaciji, planiranju, kvalitetu izrade i tako dalje kod izdavačkih preduzeća već do sada, a, s druge strane, tim putem se mogao razviti dobar kriterij, daleko veća smelost i elastičnost u radu tih preduzeća. A i čitaoci i sama izdavačka preduzeća, nesumnjivo, imaju pravo da očekuju tu stvaralačku pomoć od kritičara.

Pravilna politika naših izdavačkih preduzeća treba da omogući, da učini dostupnim sva kulturna blaga prošlosti svih naroda, da vodi računa o tome da ako hoćemo krupnim koracima da idemo napred, da svoju kulturu razvijamo u celini, moramo se upoznati sa čitavim kulturnim nasleđem svih naroda preko najboljih dela i najistaknutijih imena. Međutim, kako se iz dalijih brojčanih podataka očigledno vidi, stvar ne stoji tako u pogledu naše izdavačke delatnosti za dela umetničke proze, poezije, dramske, dečije i omladinske književnosti, umetničke kritike, eseja, putopisa književne reportaže, književno-teoretskih i sl. dela o kojima se ovde govori. Razume se da je to samo jedan deo, jedna strana naše izdavačke delatnosti i da pitanje upoznavanja naših ljudi sa čitavim opštekulturnim nasleđem svih naroda (istorijom, filozofijom, ekonomijom itd.) zahteva posebnu obradu baš zato što je skoro sasvim zanemareno. Ali i u toj jednoj strani naše izdavačke delatnosti, o kojoj se ovde govori, kako pokazuju sledeći podaci, ima dosta grešaka koje su se mogle ispraviti već do sada, a svakako ih bez odlaganja treba ispraviti bar u narednim planovima rada naših izdavačkih preduzeća i književnih listova i časopisa. Evo šta pokazuju ti podaci.

Od oslobođenja pa do jula meseca 1949 osamnaest naših izdavačkih preduzeća, među kojima sva savezna i republička, štampala su ukupno 1461 delo umetničke proze, poezije, drama, knjiga za decu i omladinu, kritika, eseja i sl. Taj ukupni broj obuhvata 675 dela domaćih, 539 ruskih i 247 svih ostalih pisaca iz svetske književnosti. Ako to podelimo na grupu dela savremenih i pisaca klasika, onda ti podaci ovako izgledaju: savremeni jugoslovenski pisci 495 a klasici 180, savremeni ruski pisci 455 a klasika 84, ostali savremeni pisci iz svih drugih zemalja 104 a klasika 143. Ili ukupno dela savremenih pisaca 1.054 a klasika 407.

Navedene cifre pokazuju, prvo, to da je težište naše izdavačke delatnosti bačen na savremene pisce, a da su pisci klasici zastupljeni sa jedva više od jedne trećine svih štampanih dela. Ona pokazuju da je broj dela prevedenih sa ruskog dostigao osamdeset procenata od broja domaćih dela, dok dela svih ostalih pisaca svetske književnosti dostižu tek trideset procenata od domaćih, a manja su za više od dva puta od broja dela ruskih pisaca. Pri tome je karakteristično da je broj dela ruskih savremenih pisaca za više od pet puta veći od broja dela ruskih klasika. (Uzgred budi rečeno, to je izvanredan dokumenat o »antisovjetskoj delatnosti« naše Partije i izdavačkih preduzeća!) Podaci, prema tome, pokazuju da politika izdavačke delatnosti naših izdavačkih preduzeća nije bila najpravilnija, da nisu odabirana dela po njihovom kvalitetu, po njihovoj pravoj vrednosti, po širokom kriteriju da se našim ljudima daju prvenstveno sva stvarno velika umetnička dela, bez obzira na to kome narodu pripadaju. Pokazuju da je ta politika vođena, — da tako kažemo, — idući po gotovom putu, to jest ugledajući se na druga preduzeća u odabiranju pisaca, bez potrebne samostalnosti i inicijative, i oslanjajući se na to da je delo štampano ili nagrađeno u Sovjetskom Savezu. Tako je sužen opseg naše izdavačke delatnosti i skoro je došao na takav stupanj da postoji tobožnja nestašica dela ili bar »dobrih« dela, za unošenje u izdavačke planove. A ustvari postoji samo ogroman neizvršen zadatak na štampanju velikog broja dela iz svepošteg čovečanskog kulturnog nasleđa i ne može biti mesta nikakvoj nemelosti i čak nesamostalnosti i neinicijativnosti u radu izdavačkih preduzeća. Neshvatanje zadatka izdavačke delatnosti u takvoj svetlosti i omogućilo je da na uštrb nezadovoljenih pravih potreba naših radnih ljudi željnih brzog kulturnog procvata i razvoja, sistematske brige izdavačkih

(Nastavak na trećoj strani)

ODGOVORI

VERKOR

Pitaju me: Da li vam Rajkov slučaj, i čitav slučaj Tito, koji zbunjuju i uznemiruju veliki broj ljudi bliskih komunistima, ako ne i same komuniste, ostavljaju savest mirnom?

Ja odgovaram: Ne, oni moju savest ne ostavljaju mirnom.

Pitaju me: Kad je tako, zašto se niste pridružili raznim protestima, upućenim gotovo sa svih strana, zašto, na primer, niste potpisali telegram sudijama u Budimpešti, posle presude kojom je Rajk osuđen na smrt?

Ja odgovaram: Nisam ga potpisao, jer me ne interesuju ni Rajkova ličnost ni sama presuda. Ovo suđenje je često upoređivano sa Drajfusovim procesom: poređenje bez osnova. Drajfus se branio, izjavio je da je nevin, nije mu bilo dopušteno (a ni odbrani) da ispita takozvane »tajne dokaze« optužbe. Ništa od svega toga u Rajkovom procesu. Da li je on kriv ili nevin? Pitanje se više ne postavlja, pošto je on priznao. Jer od dve stvari jedna: ili su njegova priznanja osnovana, i Rajk je oduvek bio ono što ova priznanja iznose, ogorčeni neprijatelj komunizma — i tada u njegovim priznanjima ima najzbunjujućijih kontradikcija: neverovatnih. Ili su sama ova priznanja lažna. U oba slučaja, Rajk je lagao: to je ono što je važno.

Ja ne zadržavam pretpostavku da su priznanja dobijena pretnjom, mučenjem, ucenom (čak i nad životima članova njegove porodice). Jer i ovde je od dve stvari jedna: ili je Rajk bio čovek, iskreni komunist, kao što smatraju njegovi prijatelji i branioci: takvi ljudi, mi to znamo, nikad nisu popuštali pred mučenjem ili ucenom ma kojeg Gestapoa, kojima bi ih hteli naterati da poreknu svoj život i svoja uverenja. Ili on nije bio takav čovek, nije bio takav komunist, i tada njegovi tužioci nisu imali potrebe da ga muče da bi se on odrekao vere koja nije bila njegova.

Basna o drogi ili o hipnozi, smešna je; treba samo pogledati Rajkovo reagovanje po tačkama koje nije prihvatao: raspravljanje o njegovom imenu, na primer, ili o njegovom saksonskom poreklu.

Dakle, mene ne interesuje kriv ili nevin Rajk. A obavezuje me da dignem glas to što je čitav ovaj proces jedna laž. Krivi ili nevini, Rajk, Palfi, Justus — lagali su. Zašto su oni lagali? Ja to ne znam. Ponavljam da u rukama nemam drugih elemenata osim onih koji su obavešteni o samom suđenju. Ja bih pre imao osećanje (ako baš treba da se izjasnim) da su Rajk i njegovi saoptuženici krivi, krivi za neki pokušaj čiji se predmet ipak krije iza lažnih priznanja. Nisu to dakle nevini ljudi, nad kojima nepravednu presudu ja neću da priznam. Ja ne dopuštam nešto sasvim drugo: ja ne dopuštam da se vara narod.

To je već stara stvar: ja sam je izneo u listu »Aksion«, ja sam je izneo u listu »Letr fransez«, ja sam je izneo u zbirci nazvanoj »Čas izbora«, ja sam je rekao u jednoj priči svoje poslednje knjige, »Oči i svetlost«. Ja ne dopuštam da se narod vara, čak ni za njegovo dobro. Jer kako ću ja znati, kad me neko jedanput prevari, otkad me on vara i dokle će me varati? Kako ću ja znati da li on voli narod ili vlast? I kad vidim kako jedan komunist vara svoje drugove, a ništa ne kažem, kako mogu znati — sem kad bi već bilo isuviše kasno, da nisam saučesnik Dorioa?

Znam da su moj prijatelj Virmser i moj prijatelj Kurtad odgovorili: »U ovom suđenju nema ni senke laži. Ono je jasno kao dan«. Nadam se da oni u to veruju, ali mene nisu ubedili.

Ja i ne govorim u stvari o lažima kao takvim. Nemam načina da ispitam da li je moguće da je optuženi zaista sreo tu i tu osobu na tom i tom mestu, ili da li je, naprotiv, jedan takav susret bio nemoguć. Postoji tu jedna laž još dublja i ozbiljnija.

Jer ja se vraćam na dilemu: ili je Rajk bio pravi komunist, i onda je lagao izjavljujući suprotno. Ili je on zaista bio ogorčeni protivnik komunizma, koji je doista hteo da učestvuje u njegovom uništenju u Mađarskoj, da bi se uspostavio kapitalizam: u tom slučaju ja zamišljam sebe da sam u 1940 godini, iz najdublje mržnje prema nacizmu (kao Rajk iz mržnje prema komunizmu), po naređenju svoje ilegalne mreže ušao u nacističku stranku, da bih u njoj odigrao dvostruku ulogu; i zamišljam da sam (kao Rajk u Budimpešti) postao važna ličnost u Višiju; i zamišljam, najzad, da je moj rad otkriven, da su me u istrazi naterali da sve priznam, a zatim izveli pred sud. I da sam onda javno izneo svoja ubeđenja, svoj rad u službi Pokreta otpora, svoje veze sa Londonom i Alžirom. Mogu li da zamislim da bi na kraju dodao: »Ja sam tako sramno izdao nacističku partiju, koja hoće da izgradi Evropu, da bih u Francuskoj uspostavio, uz pomoć anglosaksonskih plutokrata i klike Čerčila, takmaca Tamerlanovog, vlast Jevreja i slobodnih zidara«? Ne, ja to ne mogu da zamislim. Ako neko duboko mrzi jednu doktrinu, ma i nepravedno, ako je stavio glavu u torbu da bi se protiv nje borio, neće se u samrtnom času odreći celog svog života u korist te duboko omrznute doktrine.

Tu postoji jedna neverovatna protivrečnost i ona je dovoljna da me natera da postavljam bezbroj pitanja. A nailazi se i na mnoštvo drugih tokom ovog suđenja. Što se tiče najsmešnije pretpostavke, da Rajk nije ni pravi komunist ni pravi protivnik komunizma, već jednostavni i gadni špijun, lutka na grubome konopcu, šta čovek može drugo da pomisli nego da se u ovom slučaju, kad jedna tako bedna ličnost može da postane ministar inostranih poslova u ključnoj državi kao što je Mađarska, ne nalazimo više u drami, već u opereti. Nikad se neću pomiriti sa verovanjem da je komunistička partija operetska partija. I tako, komunisti ili antikomunisti, nevini ili krivi, — Rajk i njegovi saoptuženici — su lagali. Nije nam rečeno ono što se iza svega toga krije; nije nam pokazana stvarnost. Ni od strane optuženih, a ni od strane njihovih sudija. Mi znamo šta su oni hteli da verujemo, ne možemo da znamo ono što je istinito — a što može biti, jeste i velika stvar, da, i nužna za pobedu ideje koja nam je draga, ne kažem ništa. Ali postupati tako, čak i za naše dobro, znači prezirati nas, znači misliti kao vojvoda od Alba u Geteovom Egmontu: »Ti dobro znaš da će narod biti uvek dete i da njegovu sreću treba ostvariti i protiv njegove volje«.

Ja ne mogu da odobrim ovo preziranje naroda. Time počinje i završava se ono što ja mislim o Rajkovom procesu. Time isto tako počinje i završava se ono što mislim o Titovom problemu. Ni tu, isto tako, nemam mogućnosti da saznam suštinu stvari, da saznam da li Tito u svojoj glavi ima ili nema one namere koje mu pripisuje Kominform. Ja nisam gospoda Tabui. Ja samo znam ovo: Kominform danas tvrdi da je Titovo držanje poznato od 1937 godine. Ako je već tada bilo poznato, zašto nije bilo i otkriveno? A ako je postojala makar i sumnja, zašto se između 1943 i 1947 godine Tito predavao neuzdržanome divljenju komunističkog sveta? Znači da se još tada lagalo? A ako se to nije znalo, znači da se sada laže.

Danas, ukazujući na ove laži, ja nikog ne smatram za izdajnika. To ni za mali prst ne pomera moj »stav«: on je uvek isti, i kako se ovih dana mnogo govori o Drajfusovoj aferi, reći ću da se moj stav u pogledu komunizma može uporediti sa stavom koji je jedan pošteni patriot mogao imati 1895 godine prema francuskoj armiji: da joj se divi i da je poštuje, ali ipak da ne pristane da podržava greške, pa čak i zločine, nekih njenih šefova. On bi rekao: »Samo se po sebi razume da Francusku volim iznad svega i da francusku armiju smatram za tvorca njene sudbine. Uvek ću ostati veran toj ljubavi, ništa me na svetu ne može naterati da je izneverim, i ako Francuska bude napadnuta, jasno je da ću se boriti u redovima njene armije, ma da se sada dešava da moram da uskratim svoje pristajanje uz delo njenog generalštaba. Jer ti šefovi su, osuđujući jednog od svojih drugova na osnovu isfabrikovanih dokaza, izvršili užasnu povredu pravde, koju moja ljubav baš prema Francuskoj i moje poštovanje baš prema njenoj armiji zahtevaju da otvoreno iznesem«.

Ja bih danas rekao to isto: »Volim čovečanstvo iznad svega, i Francusku, jer ona već 150 godina oličava njegovu sudbinu, i Komunističku partiju, jer je ona, u mojim očima, jedina koja hoće i može, u sadašnjim uslovima u svetu, da ostvari tu sudbinu — da obeća čoveku oslobođenje. Doklegod ona ne napusti ove divne ciljeve, niko me neće nikad videti među njenim neprijateljima, njenim protivnicima, čak ni među onima koji jednom paralelnom akcijom stvaraju opasnost (bilo to i nehotično) da je razdele, da je oslabe. Ako jednog dana bude napadnuta, boriću se u njenim redovima. Ali ako se dogodi da se u njeno ime izvrši zabluda, zločin, ili samo laž, baš će me moja ljubav prema čovečanstvu i moje poštovanje prema toj partiji, koja ga oličava, nagnati da ove greške bez rezerve istaknem«.

Onima koji bi mi rekli: »Zar, tako govoreći, ne stvarate opasnost da se oslabi Partija«, odgovoriću: »Istina nikad ne oslabljuje, već laž. Jer istina sjedinjuje ljude, a laž ih deli«.

Još su me pitali: Zašto, kad je tako, niste nedavno protestovali u korist Mindsentija?

Ja sam pažljivo čitao celo suđenje Mindsentiju. Nisam našao nikakvu zamerku načinu na koji je ono vođeno. Mindsenti je morao da prizna da je kriv po izvesnim tačkama optužbe, a po drugima se odlučno branio. Određivanje kazne je bilo stvar mađarskog zakona, a ne moja.

Ja ni danas ne protestujem protiv jedne presude: Ja protestujem protiv laži, protiv prezira koji se pokazuje prema nama kad nam se skriva istina kao neodgovornoj deci. Ili — što bi bilo još gore — postoji li strah od narodne osude? I ja treba ovde da ponovim, sa još više žurbe i strepnje, ono što sam pisao pre tri godine u »Času izbora«: »Mi možemo da shvatimo (i da prihvatimo) da se jedna revolucionarna partija, došavši na vlast po proterivanju osvajača, nađe prinuđenom da zatvara ili strelja ljude, ako njihova sloboda ili njihov život ugrožavaju Revoluciju, ljude koji su se borili protiv istog neprijatelja. Ali ne može se dopustiti, i to utoliko manje ukoliko se u nju ima više poverenja i nade, da jedna takva partija obavija svoja nužna dela parodijom pravde, da se smatra primoranom da smrti lavlje beščašće: tako unakaziti pravdu znači povrediti veru naroda, a takva poruga doprinosi truljenju sveta«.

20 oktobar 1949

Članak Verkora objavljen je u decembarskom broju časopisa »Espri«.

Verkor je značajno ime u francuskoj književnosti. Bio je vrlo aktivan u francuskom pokretu otpora. Učestvovao je kao član francuske delegacije na Kongresu intelektualaca u Vroclavu. Član je Komiteta Svetskog kongresa pristalica mira.

ZAPIS O JEDNOJ MAJCI

I.

Drugu iz borbe ko braću ti pišem,
junak je bila starica do smrti.
U dane mraka i u svijetla jutra
znala je krepko teg svoj da uprti.

I tako smijerna umrije na praznik
tek što je bolna pristigla slobodi.
Da, junak bješe. U predsmrtnoj muci
snila je borce na papučkoj vodi,

na živom vrelu, vodi partizanskoj.
I tebe često spominjala mati,
viteške zore prvih okršaja.
Pišite, veli, nek sreća ga prati.

A sad već leži na seoskom groblju
do našeg Gojka. Petokraka sjaje
nad njenom glavom, dva početna slova,
struk poljskog cvijeća što se živom daje

II.

Ja sam tek pjesnik (ako li sam i to),
i nije pismo napisano meni,
al kad sam čito nepoznata slova
papučko cvijeće s groba zacrveni.

Da l' ikad vidjeh majku ili sina,
da li ga sretoh negdje u koloni?
Ko bi to znao. Tek ja ih poznam.
Riječ izrečena u meni još zvoni.

Jer to je ista partizanska mati.
Vidim je staru zgrbljenu pod tegom,
u pljusku ognja položaju hita,
kad onemoća korača za zbijegom.

Marama crna na sjedine pada,
a oko gori od srca goruća.
Sve borce grli uzdrhtalom rukom,
letake skriva kraj seoskih kuća.

Upali obraz oživi od vijesti,
prepozna sina u svakome drugu,
zar blijeskom zjene da se borcu jada,
za blage riječi staru krije tugu.

Marin FRANIČEVIĆ

Za počasne članove matice Srpske izabrani su književnici Ivo Andrić i Jovan Popović

Ovih dana održana je redovna godišnja skupština najstarije srpske kulturne ustanove, Matice srpske u Novom Sadu, kojoj su, pored članova, kao gosti, prisustvovali i pretsednik Saveznog veća Narodne skupštine FNRJ Vladimri Simić i potpretsednik Prezidijuma Narodne skupštine Srbije Aleksandar Šević.

Na skupštini je podnesen izveštaj o radu svih odeljenja Matičnih: naučnog, izdavačkog, biblioteke, galerije slika, o radu opšteg odeljenja i o prodajnom odeljenju i knjižari Matice srpske. Iz izveštaja se vidi, što je podvučeno i u toku diskusije, da je Matica u ovoj godini postigla vidne uspehe na svim poljima svoga rada, a od posebnog je značaja živa i već očigledna uspešna delatnost naučnog odeljenja, koje je osnovano tek pre godinu dana kao novo odeljenje.

Posle žive diskusije, prihvaćen je izveštaj, kao i budžet za iduću godinu. Članstvo je zatim usvojilo i plan rada Matice srpske za 1950 godinu. Za počasne članove Matice srpske jednoglasno su izabrani Ivo Andrić, pretsednik Saveza književnika Jugoslavije, i Jovan Popović, književnik, iz Beograda. Na kraju izvršen je izbor novog upravnog i nadzornog odbora. Za pretsednika ponovo je izabran dr Milan Petrović, za sekretara Živan Milisavac. Sa skupštine upućeni su pozdravni telegrami maršalu Titu i pretsedniku vlade NR Srbije Petru Stamboliću.

„MISS VIE NUOVE"

Italijanski nedeljni list »Vie Nuove« (Novi putevi) koji uređuje Luiđi Longo, član Direkcije komunističke partije Italije, list koji se u podnaslovu naziva direktivnim i oruđem političke borbe («di orientamento e di lotta politica«) objavio je nedavno konkurs za »Miss Vie nuove«, to jest konkurs za najlepšu mladu komunistkinju Italije.

Pobednicom u lepoti za 1949 proglašena je neka Đuzepina Sbrana, iz S. Đuliana Terme (Piza). Zadovoljan ovim svojim »ideološkim i partiskim« uspehom, Luiđi Longo je odlučio da nastavi sa lepom inicijativom i u jednom od zadnjih brojeva »Vie Nuove«, donoseći fotografiju šesnaestogodišnje pobednice piše:

»Ko će doći za Đuzepinom Sbrana? Naziv »Miss Vie Nuove« koji je ona osvojila svojom šesnaestogodišnjom gracijom nije doživotni naziv i što se nas tiče odlučili smo da obnovimo takmičenje svake godine. Uzimajući u obzir uspeh koji je pratio prvi naš konkurs za lepotu, objavljujemo odmah drugi. Konkurentkinje ne fale i prvi izbor izvršiće se ovde, na stranicama našeg lista, gde ćemo svake nedelje objavljivati fotografije pretendentkinja. Režiseri i producenti pažljivo će pratiti naš konkurs. Sreća i uspeh zavisi od jednog osmeha. Napred, graciozne čitateljke »Vie Nuove«! Napred u susret sreći«.

Najlepše je što je baš iznad klišea ovog konkursa, objavljen jedan članak o kongresu udruženja italijanskih žena, održanom u Rimu, članak u kome se tvrdi da žena u buržoaskim zemljama ne uživa ista prava kao i muškarac, da je prepuštena sama sebi i da joj nije dozvoljeno da se interesuje za politiku. »Fašizam — kaže se u članku — vodio je neku politiku za žene, i ta je politika bila varvarska, ponižavajuća, bila je politika premija za veću plodnost, žene su bile mašine za stvaranje dece, ništa drugo«.

Članak, dakle, proklamuje da žene moraju postići jednaka prava s muškarcima.

Ovo su zaista lepe reči, ali praksa ovog nedeljnog lista u službi Kominforma u pogledu žena izražava se u konkursu za »Miss Vie Nuove«.

Zašto onda Luiđi Longo nije objavio i jedan konkurs za najlepšeg komunistu Italije, za »Mistera Vie Nuove«?

Luiđi Longo nije to učinio jer bi to bilo sramotno, ponižavajuće i nedostojno, jer se vrednost komuniste ne meri njegovim lepim očima, ili, još preciznije, njegovim »osmehom«. Ali kad se radi o ženi, onda je sve to dozvoljeno, o tom se brine i organ Partije i čak član Direkcije KP Italije, Luiđi Longo.

Zar kominformisti iz »Vie Nuove«, ne misle da će praktikujući ovakve stvari, doći na istu liniju sa onakvom korumpirajućom delatnošću, američkog porekla, koja ne uzima ni najmanje u obzir bilo kakvu moralnu kategoriju u vaspitanju devojaka?

Da bi čitavu stvar napravio što interesantnijom ovaj list obećava da će filmski režiseri i producenti pratiti sa interesom konkurs to jest da nije isključeno da neka od kandidatkinja »Vie Nuove« postane »srećni« tumač u nekom filmu. Ne znaju li možda redaktori i direktor »Vie Nuove« da je ovo jedan od najpoznatijih i najrafiniranijih metoda sa kojima se buržoazija celog sveta služi da uputi mlade devojke na put prostitucije. Na nesreću je ova beda već dosta duboka u Italiji i kad joj ne bi išao na ruku i organ kojim upravlja Luiđi Longo.

Strašna nezaposlenost preko dva miliona Italijana, težak položaj italijanskog proletarijata uopšte, o kome se »Vie Nuove« interesuje, užasan su kontrast sa ovom lakrdijom, čiji pokretač su »Vie Nuove«, posle zloglasnog i fašističkog »Tempa«.

Mi ne verujemo da će se kćeri italijanskih radnika, devojke koje su teški uslovi života učinili pre vremena zrelim, odazvati ovakvom pozivu.

»Sreća i uspeh zavise od jednog osmeha«, ali će se italijanske radne devojke osmehnuti veoma gorko čitajući reči ovog oglasa...

»Voce del popolo«, Rijeka.

Nušić i Srpska kraljevska akademija nauka

Siniša PAUNOVIĆ

Među rukopisima i korespondencijom Branislava Nušića, koja nije naročito velika, ali je značajna, nalazi se i jedno vrlo zanimljivo Nušićevo pismo upućeno njegovoj kćeri Giti Predić—Nušić. Ono se odnosi na Srpsku akademiju nauka u godini 1924: na pitanje Nušićevog kandidovanja za člana Akademije.

Izbor novih pravih i dopisnih članova Srpske akademije nauka i umetnosti bio je te godine 18 februara. Toga dana izabran je za pravog člana vajar Ivan Meštrović, a za dopisne članove književnici Ivo Vojnović i Jovan Dučić. Pretsednik Akademije bio je Jovan Cvijić, sekretar Aleksandar Belić.

Ma da ovo nije bilo prvo kandidovanje i biranje novih akademika posle Prvog svetskog rata, izbor je očekivan s velikim nestrpljenjem i interesovanjem i u samoj Akademiji, a u širim krugovima o njemu se diskutovalo mesecima pre kandidacione sednice. Naročito se mnogo govorilo o kandidovanju književnika, jer je bilo više ozbiljnih kandidata iz svih krajeva naše zemlje. Najčešće se pominjalo Nušićevo ime. Ali, dogodilo se da baš on nije tada ni kandidovan, a kamo li izabran. Široj javnosti pojedinost da on formalno nije bio ni kandidovan, nije bila poznata. Međutim, na velikog komediografa baš ta činjenica je ostavila, izgleda, najteži utisak. S druge strane ona je (to se danas pouzdano vidi) imala i pozitivnih strana. Videći da nije čak ni kandidovan, obavešten dobro šta mu je zamereno u Akademiji, kad je bila reč o njegovoj kandidaciji: da u njegovim delima ima »skurilnih« elemenata i šale »niže vrste«, da »nije dovoljno dubok« i tome slično, on je počeo sve ozbiljnije da gleda na svoj književni rad. Nije više tražio samo komične situacije, nije se trudio da zasmeje, nego i da ošine, da uđe u problem — kako će on to uskoro, ma da sa izvesnim sarkazmom, beležiti u svojim dnevnicima. U njegovim dnevnicima i potsetnicima istog vremena najviše je beležaka i misli koje se odnose na kritiku i humorističke pisce. Ma da su to obično aforizmi, oni daju utisak da dolaze kao rezultat dužeg razmišljanja, dužeg »objašnjavanja« i sa samim sobom i sa drugima. Doduše, on je najčešće govorio uopšteno o tim pitanjima, ali se u svakoj takvoj zabeleški oseća da to Nušić govori o Nušiću i njegovim kritičarima.

»Često . . — kaže on na jednom mestu u svojim dnevnicima, već citiranim u štampi — pri oceni humorističnih i satiričnih dela hoće kritika da upotrebi ovu već klišetiranu frazu: »Pisac se dotakao ali površno bolnih mesta našeg društva ili duše čovečje, ali se nije zario, nije produbio, nije ušao u suštinu problema«. Po mom mišljenju humorističar i satiričar su ono, u literaturi koja prikazuje život, što je dijagnostičar u medicini . . .

Na drugom mestu, u istom dnevniku, piše ovo:

»Nemoj se pošto poto braniti od svake primedbe, već razmisli o njoj i onda kad misliš da je beznačajna. Ne budi netrpeljiv prema javnoj kritici . . . Svako novo delo koje pišeš smatraj kao prvo, kao debi u javnosti.«

U pismu upućenom kćeri (pisano 1 marta 1924 godine; znači samo dve nedelje posle izbora novih akademika) Nušić će dati čitavu malu rasopravu o kritici, o piscima istorije književnosti, o kritičarima, o položaju humorističkih pisaca u našoj zemlji i svetu, i naročito o sebi i svom književnom radu. Pismo je otkucano na pisaćoj mašini (kako tvrdi njegova supruga kucao ga je delimično sam on sa originala, — koji je bio napisan rukom, — a delom ona). Datum, naslov i potpis napisani su Nušićevom rukom, pa su rukom, istim mastilom, popravljane i pojedine reči i slova koja su mašinom pogrešno otkucana ili je sam autor kasnije želeo da ponešto, no vrlo malo i neznatno, promeni ili popravi. Ovo pismo došlo je kao odgovor na pismo njegove kćeri, koja je u to vreme živela u unutrašnjosti i poslala mu povodom njegove »akademske propasti« jedno utešno pismo, ali i protestujući protiv Akademije što ga nije izabrala. Nušić, koji je posle gubitka svoga jedinca Bana u ratu, bio postao vrlo osetljiv i nije se više smejao onako slatko i od srca kao pre sinovljeve pogibije, bio je sada još puniji tuge zbog ove »nepravde« i izgleda jedva je dočekao da se nekom izjada, pa je odgovorio kćeri pismom od 15 kucanih stranica velikog kancelariskog formata. U njemu je otvoreno rekao sve što ga je u to vreme tištalo.

Koliko se zasad zna pismo je prvobitno bilo otkucano u dva primerka. Rukopis je, verovatno, Nušić uništio kao i većinu svojih drugih rukopisa, a prvi primerak prekucanog teksta zadržao za sebe (danas ga nema u njegovoj zaostavštini) dok je kopiju uputio kćeri sa svojeručnim intimnim potpisom »Aga« (kako su ga u porodici zvali od vremena njegova konzulovanja na Jugu gde su deca i rođena).

O tom pismu govoreno je mnogo tada među prijateljima Nušićeve porodice, ali koliko se dosad zna, do štampe nije tada dospelo. Dugo godina posle toga došao je u Nušićevu kuću, u kojoj je u to vreme živela i njegova kći, jedan beogradski novinar koji je bio čuo za to, zaista zanimljivo, pismo i tražio od Nušića odobrenje da ga pročita i objavi u svom listu. Nušić ga je kategorički odbio.

»Pismo je — rekao je — kod moje kćeri, kojoj je bilo i upućeno u svoje vreme, ona ga čuva, a kad ja umrem može ga i objaviti ako nađe i kad nađe za shodno. Što se mene tiče ja ne želim da za vreme moga života izađe u javnost, a posle moje smrti . . . Danas bih možda neka mesta u tom pismu i promenio, pošto sam, s godinama, promenio i mnoge svoje poglede na ljude i stvari, ali pošto je to bilo moje najiskrenije mišljenje u to vreme o svemu što sam u njemu pisao, neka tako i ostane . . . Ako što budem naročito pogrešio, napisao sam od tada dosta dela, napisaću, valjda, još koje, pa ću se kroz to najbolje korigirati, a pismo neka ostane onakvo kakvo je za istoriju . . . ako me tamo budu uneli . . .«

Kad se pročita celo pismo, ono i pored čestog obraćanja kćeri, ne ostavlja utisak intimnog pisma već više jednog dobro promišljenog književnog eseja ili rasprave.

Nušić je rekao novinaru koji je hteo da objavi za njegova života ovo pismo, da bi, možda, neka mesta u tom pismu promenio. Više je nego verovatno da bi danas učinio i neke nove izmene, naročito s obzirom na to šta je poslednjih godina stvarao i šta je nameravao tek da napiše: niz satira, društvenih i političkih. Samo ni to sve nije tako važno za sam ovaj književno-istoriski dokumenat. Jer pismo — ma šta rekao naknadno njegov autor (bilo ono pismo ili poruka, esej ili »obračun« sa nekim) — i sve što je u njemu napisano, treba posmatrati iz perspektive vremena i uslova u kojima je nastalo, a usto ne treba zaboraviti da ga je pisao Nušić—veliki humorista i satiričar.

Nušić je posle svog prvog neuspelog »pohoda« na akademisku fotelju radio još dosta godina (i u tom razdoblju napisao nekoliko vrlo ozbiljnih i skoro svojih najboljih dela) pa se tek posle toga ponovo njegovo ime počelo pominjati u vezi sa ulaskom u Akademiju. Bilo je to početkom 1933 godine. Samo ovoga puta izvršila je Akademija »pohod« na njega, izabrala ga je jednoglasno, 10 februara iste godine, da ga krajem iste godine, 28 decembra proglasi i za svog stalnog člana.

A sutradan, posle proglašenja, 29 decembra, pisala je celokupna prestonička štampa o tome kao o jednom od najvećih književnih događaja tih dana. U isto vreme donosila je i opširne izvode iz njegove velike pristupne besede.

Pristupna beseda, koju je Nušić pročitao na toj sednici, bila je opširan esej o njegovom velikom preteči Jovanu Steriji Popoviću.

Prema sećanju učesnika i prema pisanju štampe, svečana sednica izgledala je ovako:

Još pre četiri sata po podne parter je bio ispunjen književnicima, istoričarima, umetnicima. Dva prva reda s leve strane bila su određena za akademike, ali su bila prazna . . . Stari članovi Akademije sedeli su u zadnjim redovima. Tačno u 4, pojavili su se pretsednik Akademije, Bogdan Gavrilović i sekretar Akademije, dr Aleksandar Belić sa »junakom dana« Branislavom Nušićem. Oni su dostojanstveno zauzeli mesta za dugačkom svečanom katedrom pred spuštenom mrkom zavesom. Pretsednik Akademije rekao je:

— Ima reč g. Branislav Nušić.

»Pred mrkom zavesom — pisala je sutradan štampa — za akademiskim stolom proslavljeni komediograf izgledao je vrlo akademski i vrlo ozbiljan. Digao se polako, dok je cela dvorana aplaudirala, a njegov pogled, — pogled starog pozorišnog čoveka — zaustavljao se na vrhu galerije, koja je ovoga puta (ne kao u pozorištu, — pošto su u parteru mesta besplatna) bila skoro prazna . . .

Kandidat je govorio o svome preteči Jovanu Steriji Popoviću. Govorio je prvo sa puno erudicije, a zatim kroz njegovu akademsku besedu probija neodoljivo humor. Ali to je, ovoga puta bio tih smeh, smeh »pod kupolom«.

Pretsednik Akademije je, za sve vreme, okrenut Nušiću i nasmejan.

Svoju besedu Nušić je otvorio ovim uvodom:

»Najstarija Akademija nauka koju je Rišelje osnovao početkom 17 veka odnegovala je jednu lepu tradiciju. Novi akademik, stupajući u redove besmrtnika svojom pristupnom besedom odaje poštu i priznanje svome prethodniku, onome čiju upražnjenu fotelju on zauzima. Ako bi ovoj lepoj tradiciji sledovali, ma i bez besmrtničkih pretenzija, ja bih se ovom prilikom morao zaustaviti pred njom foteljom, koja već od osnivanja Akademije stoji upražnjena, a koju bi, da je to vremenski bilo moguće, dostojno zauzimao otac naše drame, veliki pisac komedija Jovan Popović-Sterija«.

U daljem izlaganju — kaže izveštaj — pošto je odbranio Steriju od prekora da je podražavalac Molijerov i učinio puno priznanje Sterijinom stvaralačkom talentu, Nušić se naročito zadržava na tome, da objasni Sterijin realizam u doba romantičarstva i Sterijin pesimizam u ono optimističko doba. U tome izlaganju Nušić iznosi vrlo briljivo sabrane i nove podatke, koji reljefno prikazuju Sterijino duhovno raspoloženje.

Pošto je, sem ostalim okolnostima, pokušao i atavizmom da objasni i realizam i pesimizam Sterijin, Nušić ovako zaključuje svoju besedu:

»Ako se baci jedan opšti pogled na celokupnu Sterijinu delatnost zapaziće se tri jasno obeležena perioda. Prvi period čine: početci, lutanja, traženja, povođenja; drugi period: on sam objavljuje rečima upućenim Vuku: »Dakle, posle dugog tumaranja i krivudanja jedva na pravac naidoh . . .« Treći je period njegovo povlačenje.«

U prvom periodu, on je podložan i pseudoklasičarstvu Mušickog i romantizmu Milana Vidakovića i defetističkom nacionalizmu. U drugom periodu on se osetno naslanja na zapad i zapadnu kulturu, a u trećem periodu on je pod teškim uticajem razočaranja i rezignacije.

U onom drugom periodu on izrađuje svoju književnu figuru prvog srpskog komediografa, onakvu, kakva ona zatim pripada istoriji srpske književnosti. U tom periodu on se jasno obeležava kao realista i pesimista.

Jovan Popović-Sterija je prvi naš realista u doba romantizma; Jovan Popović-Sterija je usamljeni pesimista u doba optimizma; Jovan Popović-Sterija je izraziti pravi pisac u doba diletantizma.

On je tvorac srpske komedije i najveći naš komediograf . . Kao pisac komedija on je daleko iznad onih koji su mu prethodili, onih koji su delali u njegovo doba i onih koji će doći za njim, te pretstavlja jednu usamljenu, veliku figuru, visoku piramidu na ravnoj i neobdelanoj pustari.

Njegovu veličinu nimalo ne umanjuje to što je blizak Molijeru. Nazivajući ga srpskim Molijerom mi ga uznosimo. Ako bismo njegov odnos prema Molijeru uporedili sa satelitom, koji po vasionskome zakonu prati jedno veće telo, on od toga tela ne pozajmljuje svetlost, on ima svoju sopstvenu svetlost, on je ima u sebi i daje je od sebe.

I, kao što je La Fonten pun divljenja za Molijera, napisao epitaf koji glasi: »Ovde počivaju Plaut i Terencije, pa ipak Molijer« mogli bismo i mi za Jovana Popovića reći: »On je naš Molijer, pa ipak Sterija«.

Uvodeći Nušića u Akademiju, Bogdan Gavrilović mu se obratio:

»Gospodine akademiče, vaša se dela čitaju više od četrdeset godina. Čitaju ih svi, u svima slojevima našeg društva i u svima krajevima naše zemlje. I ne samo to. Ima vrednosti koje ne znaju nacionalne grani-

Ne[ko]liko reči o našoj izdavačkoj delatnosti

(Na[stavak] sa prve strane)

...toj njihovoj želji, da je preduze[ća] ...jući sve to došlo do prenebre[gavanja] ...likog broja slabih dela štampan[ih] ... ljudi nisu mogli imati od kojih ...bne koristi i koja nisu nikakve ... i proširiti njihov kul[turni] ... mogla ub... Baš ove cifre i poka[zuju] ... turni raz[vitak] ...oj politici izdavačke ... zuju da ... [izda]vačka preduzeća nisu delatnosti ...ga da uzmu u obzir či[njenicu] ... počinjala ... blago i nasleđe svih na... tavo kultu[ru] ... njega planski, prema roda, pa ... [mog]ostima i stvarnim po... realnim m... ... iju i štampaju ona de... trebama, i... ...olja, a prema tome i la koja su ... najpotrebni[ja].

Slika koj[u] ... dobija po podacima iz »Bibliograf[skog] ... mesečnika« za prvih osam mese[ci] ... 9 približno je ista sa onim što je ... eno i analizirano. Od ukupno 355 ... [štam]panih dela 183 su od domaćih, 12... ruskih i 52 od svih ostalih prog[resivnih] ... [inostra]nih pisaca iz svetske književnosti.

Primera za ... dela koja su kod nas prevode[na] ... štampana ima veliki broj, a mi ć[emo] ... navesti samo neka dovoljno izra[zita] ... Neshvatljivo je ka... kva je potre[ba] ... nalagala da se štam... paju knjige: ... [Pu]tovi« od Kalinjina, »Admiral Uša[kov]« od Štorma, »Port-Artur« od St[epano]va, »Pugačov« od Šiškova, »Put[ovanja] Mikluha Makla-ja«, »Novi dom« od Bulgakova, »Suvorov« od Grigo[rjeva], »Alpi« od Šiškova, Ili, na pr[imer] kakva je potreba nalagala da k[njigu] »Od Putivlja do Karpata« štam[paju] ... izdavačkih preduzeća?! I tak[o] [dal]je.

To je još nes[hvatl]jivije kada se rasmotri šta sve ... uzeto u obzir. Na primer od Pušk[ina] ... [n]isu štampana izabrana dela, ve[ć] ... nedavno samo »Proza«, od Lj[ermon]tova samo »Proza«, od Čehova ... jedna knjiga »Izabranih prip[ovet]aka« i »Drame«, od Lava Tolstoj[a] ... tri dela i tako dalje. A ta slik[a] ... je još daleko čudnija kada se ... [ba]car letimično, baci pogled na sve ... svetske klasike. Od grčkih i rim[skih] pisaca štampano je svega šest d[ela] (pet pisaca) a to znači da se nije ... [ni]šta ni počelo. Od nemačkih pisaca [šta]mpano je osam dela (sedam pis[aca] a među piscima se ne nalaze: Ge[te], [Ha]jne, Šiler, Hajnrih Man i tako [dalje]. Ili, na primer, iz čitave španske [kn]jiževnosti štampane su samo »U[zor]ne novele« i »Razgovor pasa« od [Serv]antesa i zbirka »Španjolske pripo[vetk]e«. Ili od svih italijanskih pisaca [za]stupljena su svega tri sa šest del[a] od toga su četiri Vergina. Ili dalje [iz] književnosti: švajcarske, belgis[ke], holandske, danske, norveške štam[pa]no je svega deset dela od šest [pis]aca. Ili, najzad, onda kada je od Š[pan]ra na srpskohrvatskom jeziku š[tam]pano svega četiri dela. Sve to o[čig]ledno pokazuje da je za račun sla[bih] dela zanemarivano veoma drago[ceno] i veliko kulturno nasleđe svets[ke k]lasika.

U ovom kritičkom [os]vrtu na rad naših izdavačkih pred[uzeća], s obzirom na kraj godine, na [koju] dolazi nova godina sa novim izd[ava]čkim planovima u kojima će sig[urno] biti mnoge stvari ispravljene, n[ism]o da ipak treba neke stvari po[men]uti. Skoro sva naša savezna i repub[lič]ka izdavačka preduzeća prošla su [u s]vome razvitku period od pet godi[na], imaju ogromna stečena iskustva, [stv]orene mreže svojih saradnika, tra[di]je kod čitalaca, a to znači da su p[ostig]la ogromne uspehe u svome radu. Ali ono što se ne sme zaboraviti je[ste či]njenica da kod naših radnih ljud[i] u to isto vreme (u našim uslovim[a u to] period!) postoji razvitak koji je [po]većao njihove zahteve ,razvio sud... mišljenje, koji traže nesumnjiv kvali[tet] knjige i po sadržaju i po opremi. To tako ,petogodišnji razvoj i stvaralački rad aparata u našim izdavačkim preduzećima, mi verujemo da sigurno pretstavlja solidan osnov na kome se može voditi takva politika izdavačke delatnosti koja će omogućiti našim ljudima da se upoznaju sa čitavim velikim svetskim kulturnim nasleđem. A sigurno je to da će im takav kulturni razvitak omogućiti još veća i brojnija herojska trudbenička dela u borbi za izgradnju socijalizma i za pobedu učenja Marksa — Engelsa — Lenjina nad oportunistima, revizionistima, velikoruskim nacionalistima i kontrarevolucionarima u međunarodnom radničkom pokretu.

Mi verujemo da će se takvim potrebnim proširenjem baze izdavačke delatnosti angažovati na tome radu i još mnogi od ranije poznati i renomirani prevodioci, redaktori, kritičari, pisci i tako dalje koji do sada nisu bili dovoljno angažovani, a mogli bi svojim bogatim znanjem da koriste izdavačkoj delatnosti i svojoj socijalističkoj domovini. Isto tako je sigurno da će naši časopisi i listovi kroz kritičke ocene do sada štampanih dela i onih što će se ubuduće štampati, pružiti nezamenljivu pomoć našim izdavačkim preduzećima, a i samim čitaocima.

Otkrivanje spomen-ploče slovenačkom pesniku Dragotinu Keteu

U Premu, kod Ilirske Bistrice, otkrivena je spomen-ploča slovenačkom pesniku Dragotinu Keteu, jednom od pretstavnika slovenačke Moderne. Ovo je druga spomen-ploča koja je na inicijativu Zavoda za čuvanje kulturnih spomenika Slovenije otkrivena ovom velikom pesniku. Prva spomen-ploča otkrivena je polovinom ove godine u Novom Mestu na kući u kojoj je pesnik dve godine živeo i napisao svoja najbolja dela.

Zora Petrović: Crtež

OSVRTI NA KNJIGE

France Bevk: „Godine detinjstva"

France Bevk je jedan od onih naših pisaca koji nisu nikad i nigde zaboravili na mladu generaciju, koji uvek imaju nešto da joj ispričaju, i to tako da oseti radost i bol njihovih junaka. Dug je niz likova i slika iz Bevkovih omladinskih i dečjih knjiga. To su pastiri sa tolminskih pašnjaka (Pastiri, 1935, 1947, Jagoda, 1947), siromašna deca predgrađa koja sama uče kako se živi (Drugovi, 1934), dadilje, koj[e], i same još deca, moraju da zarađuju hleb čuvajući tuđu decu (Dadilja, 1937), mladi iseljenik (Lukac i njegov škorac, 1931, Lukac traži oca, 1932), junak iz slovenačke narodne bajke (Peter Klepec, 1939—40), primorsko dete koje pati pod fašističkom okupacijom (Tonček, 1948) itd. Nije uopšte čudno da je Bevk pored Seliškara najčitaniji pisac u redovima omladine, jer je zajedno s njim najviše pisao za nju, a njegova zadnja knjiga »Tonček«, izišla je prošle godine u 35.000 primeraka.

Ove godine, Bevk je niz svojih dela dopunio zbirkom autobiografskih crtica »Godine detinjstva« (Otroška leta). Zbirka sadrži dvanaest crtica. To su jednostavni, obični događaji iz dečjeg života u tolminskim brdima na prelomu između devetnaestog i dvadesetog veka, kojima je pisac udahnuo čar umetničkog doživljaja. Toplina, kojom dišu ove zgode dolazi od stava zrelog i iskusnog književnika. To je mladost vesela i bezbrižna, u kojoj ima i mnogo sitnih, potresnih događaja i trenutaka koje čovek nikad ne zaboravlja, a sećajući se njih ponekad se šeretski, a ponekad gorko osmehne (Ranjeno srce, Sinica, Marica). Tako je bilo i s Bevkom, u čijoj je kući, kako sam priča »češće falilo hleba no smeha i šale«.

Značajno za Bevka je to — što zapravo vredi za sve pisce koji su uspeli da daju vredna dela omladinske literature — da ne piše izričito za decu. To je možda učinio samo jednom (Lukac i njegov škorac, Lukac traži oca), ili tada kada se laćao motiva iz bajki.

Ali kada opisuje život oko sebe, kada realistički zahvata život dece u nekadašnjem svetu (Dadilja, Pastiri, Jagoda, Tonček itd.), tada njegova dela s jednakim interesovanjem čitaju deca i odrasli. Ponekad se dešavalo (Drugovi) da je delo zbog psiholoških problema koje je tretiralo bilo pravi užitak za odraslog čitaoca, a sami ti problemi možda nisu bili tako razumljivi mlađim, koji su pratili više spoljnje događaje. Bevk takođe nije nikad pisao za decu na način kakav je bio uhvatio maha kod nas poslednje decenije pred rat, u deminutivima u nekom takozvanom dečjem jeziku, i što je bilo još gore u stvaranju sladunjavih »dečjih« zgoda, a što je kvarilo kod mladih osećaj za jezik i iskrvljavalo sliku života.

Kao i pređašnja njegova dela za omladinu, tako su i crtice iz »Godina detinjstva« jednostavne, jedre, razumljive i smišljene, nijedna reč nije suvišna i baš zato daju živu i ubedljivu sliku autorove mladosti u tolminskom kraju. Svaka crtica pretstavlja celinu za sebe i svaka ima vaspitnu poantu, ali ona nije ni u najmanjoj meri nametnuta, što govori o majstorstvu autora. Najdragocenije što izbija iz ovih crtica i daje im visoku umetničku i vaspitnu vrednost, jeste ljubav prema čoveku — prema majci i ocu, prema dedu i baki, prema napitom mlinaru i školskoj drugarici Tini, prema svima koji su bili svedoci njegove mladosti, ljubav prema rodnom kraju, sa svim njegovim specifičnostima, ljubav prema životinjama, koje su mu bile prijatelji — i razumevanje ljudi pa bili oni takvi kakva mu je bila mati ili onakvi kakav je pijani mlinar Jaka.

Posle Prežihovljevog »Đurđevka« koji je takođe izišao ove godine, ova zbirka crtica osvaja mesto u svakoj slovenačkoj kući.

Bilo bi zanimljivo uporediti »Đurđevak«, o kome je naša kritika već govorila, sa »Godinama detinjstva«. Obe knjige su uspomene na mlade godine, koje je Voranc preživljavao u Koruškoj, a Bevk u Primorskoj. Veže ih i jednako srdačna ljubav prema roditeljima i svemu onome što je okruživalo njihov život u dečjim godinama, veže ih zrelo razumevanje čoveka i svega što je ljudsko. Kod Voranca su mnogo snažnije ocrtane socijalne prilike, zgode su zahvaćene opširnije, šire, dok su Bevkove crtice u većem delu uže po tematici i obradi. Mislim da je najbolja Bevkova crtica iz ove zbirke, Ranjeno srce, zahvatila sličan motiv kakav je uzgred Voranc ocrtao u Prvom pismu. Isto tako snažna je Bevkova Merica. I te dve crtice dostižu po snazi i zaokruženosti neke Vorančeve iz »Đurđevka«.

France Mihelić, koji je ilustrovao »Đurđevak« i Marij Pregelj, koji je opremio i ilustrovao »Godine detinjstva« išli su u krajeve u kojima je protekla mladost autora. Tako su ilustracije obje knjige, pored svoje umetničke vrednosti i dokumentarne i izvanredno dobro dopunjuju tekst. Šteta je samo što o takvim ilustracijama opširnije ne progovori naša kritika.

* * *

Nedavno je Bevkovog »Tončeka« izdao NOPOK u Zagrebu, a u Beogradu, isto izdavačko preduzeće priprema opsežniji izbor iz Bevkove omladinske literature. Preko tih prevoda upoznaće naša omladina i u drugim republikama život primorske omladine koju Bevk sa toliko ljubavi opisuje.

B. ŽUPANČIĆ

O KULTURNOJ DELATNOSTI ITALIJANSKE MANJINE

Italijani u Titovoj Jugoslaviji usvojili su novi duh socijalističkog takmičenja, dali su novi socijalistički sadržaj svom nacionalnom ponosu. Danas italijanski radnik Pule, i Rijeke, i Rovinja, italijanski seljak Tinjana i Galezana, ribar Poreča i Rovinja imaju nov izraz nacionalnog ponosa: oni ne zaostaju iza bratskih naroda naše zemlje u izgradnji socijalizma.

Broj dobrovoljnih radnih časova, broj domaćinstava u zadružnom sektoru, doprinos u ispunjavanju zadataka Petoljetke — eto čime se ponose naši Italijani, u isto vreme dok s gordošću sumiraju rezultate na planu kulturnog uzdizanja.

Nasuprot kontrarevolucionarnoj kampanji koju protiv socijalističke Jugoslavije vode rukovodioci SSSR, Italijani ne smatraju potrebnim da gube reči za suvišnu odbranu, kad brojke o rezultatima njihova rada sjaju kao sunčeva svetlost. Šta vredi diskutovati protiv svesnih laži? Najbolje je odgovoriti kao što je odgovorio jedan riječki radnik, na optužbu zbog nacionalizma koju su našoj Partiji uputili kominformisti i italijanska reakcija:

»U 1948 godini došli su u Jugoslaviju, na Rijeku, nekolicina Sicilijanaca. Mučili su se celog života, gladovali svakodnevno i bili bez odela i bez obuće. Nisu znali ni čitati ni pisati, a dolazili su iz stare kulturne Italije. Na Rijeci, u Titovoj »nacionalističkoj« Jugoslaviji, našli su siguran rad i hleb, našli su onoliko koliko je potrebno za život dostojan čoveka. Postali su udarnici. Pohađali su analfabetski kurs u Italijanskom klubu kulture, i oni, Italijani, naučili su čitati i pisati na italijanskom jeziku u Titovoj Jugoslaviji«.

Takvi su odgovori koje mi, Italijani FNRJ, možemo da bacimo u lice onima koji lažu znajući da lažu.

Samo u 1948, sem mnogih koncerata koje su organizovale razne kulturne institucije, sama Poslovnica za koncerte na Rijeci dala je 23 koncerta italijanske muzike, kojima je prisustvovalo blizu 18.000 slušalaca. Koliko gradova u Italiji, veličine Rijeke, može da se pohvali takvim rezultatima?

Na Rijeci, odmah posle oslobođenja, osnovano je Narodno pozorište, sa hrvatskom i italijanskom sekcijom; osnovana je tako, između ostalog, prva stalna italijanska drama uopšte sa podrškom države, dok u samoj Italiji ni gradovi deset puta veći od Rijeke nemaju sličnu stalnu instituciju.

Što se tiče nas mi nismo još zadovoljni sa dosadašnjim rezultatima i hoćemo da postignemo još veće. Ali uprkos tome, evo još nekoliko brojki o kulturnoj aktivnosti naše manjine:

Narodno pozorište na Rijeci u sezoni 1946/47 dalo je 42 pretstave italijanskih opera, na kojima je prisustvovalo 33.056 posetilaca; u 1947/48 pretstava je bilo 63 sa 46.500 posetilaca, a u sezoni 1948/49 imali smo 82 pretstave italijanskih opera sa 66.106 posetilaca.

Italijanska drama dala je u 1946/47, 32 pretstave sa 10.462 posetioca, u 1947/48, 48 pretstava sa 17.000 posetilaca, a u sezoni 1948/49 broj pretstava iznosi 75 sa 27.300 posetilaca.

Ovoj aktivnosti treba dodati široki život italijanske manjine na svim poljima kulture.

U junu 1949, na primer, kao i u 1948, Italijanska unija organizovala je u Rovinju Kulturni festival Italijana Istre i Rijeke, kojem je prethodilo pet manjih pripremnih festivala na Rijeci, u Puli, Rovinju, Tinjanu i Poreču. Na festivalu Italijanske unije učestvovalo je 1060 izvođača, podeljenih u 5 dramskih grupa, 9 horova, 3 baletske grupe, 1 orkestar, 1 folklornu grupu i 7 solista (svi odabrani između grupa koje su učestvovale na lokalnim festivalima), i, sem toga, italijanska drama, orkestar, solisti i opera Narodnog pozorišta sa Rijeke, kao i grupe gostiju KUD »Pavao Markovac« iz Zagreba i »Seljačka sloga« iz Preloga.

U okviru festivala bilo je organizovano i pet različitih izložbi. Podeljene nagrade iznosile su 169.100 dinara.

Kad bismo hteli obuhvatiti svu aktivnost italijanske manjine, bilo bi nam potrebno mnogo prostora. Ali donećemo samo još nekoliko primera koji mnogo kazuju.

Ove godine počeli su da stižu u više srednje škole sinovi naših radnika, svojevremeno isključeni iz takvih škola koje su bile rezervisane za sinove privilegisane klase eksploatatora. Sada možemo da konstatujemo da je broj upisanih učenika u prve razrede italijanskih liceja na Rijeci, u Rovinju i Puli, u tehničkom institutu i italijanskoj učiteljskoj školi na Rijeci, porastao u ovoj godini 1949/50) za 210%.

I još jedna činjenica, koja ilustruje kako italijanska manjina u novoj Jugoslaviji sve intenzivnije učestvuje u stvaralačkoj kulturnoj aktivnosti ukoliko se intenzivnije razvija borba za izvršenje petogodišnjeg plana socijalističke izgradnje. Italijanska unija raspisuje svake godine nekoliko konkursa, koji služe za potstrek i nagrađuju najbolja literarna i umetnička dela. U 1948 učestvovalo je na tim konkursima 20 umetnika i književnika sa 35 dela; osam je bilo nagrađeno sa 16.000 dinara. U ovoj (1949) godini, od januara do oktobra, učestvovala su na konkursima Unije 33 književnika i umetnika sa 54 dela, od kojih je 14 (od 11 učesnika) bilo nagrađeno sa 20.000 dinara.

Ove brojke u naglom porastu još su značajnije ako se uzme u obzir da su svi učesnici konkursa, crpli inspiracije za svoja umetnička dela baš na bogatom vrelu motiva koji pruža naša borba za realizaciju socijalizma ili u iskustvima narodnooslobodilačke borbe.

Rezultati koje je postigla italijanska manjina u svom socijalističkom kulturnom razvitku shvaćeni su od italijanskih radnika kao sastavni deo socijalističkog razvitka naše zemlje, kao rezultat zajedničke borbe naših naroda i mudrog rukovodstva herojske naše Partije. Zato su uspesi u opštem delu izgradnje socijalizma u FNRJ i uspesi kulturnog razvitka italijanske manjine usko povezani i znače jednu celinu i potvrdu naše sigurnosti i naše nepokolebive volje da dovedemo k cilju započetu izgradnju, uprkos svim kontrarevolucionarnim akcijama uperenim spolja protiv naše zemlje, kako sa strane imperijalista tako i revizionista pod komandom Moskve.

Na putevima Istre susreću se iz dana u dan hrvatske narodne pesme sa borbenim pesmama Italijana, ujedinjuju se nove pesme o izgradnji socijalizma, pridružuju im se glasovi protesta protiv klevetnika, glasovi koji dolaze iz duše italijanskih radnika.

I iznad svega se ponavlja stalna potvrda ljubavi i vere svesne, i zato nepobedive, u rukovodstvo naše borbe i naše izgradnje: »Sa Titom iz borbe za slobodu u socijalizam«.

Eros SEKVI

Zora Petrović: Crtež

...ce. I vaš dar, kao vrednos[t] potvrđuje ovu misao. Vaša su dela preve[dena] na tuđe jezike i prikazuju se i na st[ranim] pozornicama ne samo u jednoj v[eć] u nekolikim kulturnim zemljama.

Vaše mnogobrojne pripo[vetke] i novele, vaša humoristična autobiog[rafija], vaš divni opis narodne tragedije, za[tim] vaše drame u kojima je vaš poznati h[umoristički] dar umeo i da izazove i da [naslika] tolike komične situacije — sve je [to] poznato celome našem svetu i sve je t[o učinilo] da se Branislav Nušić — pripoved[ač], humorist i dramatičar, u svima krug[ovima] našim smatra za najpopularnijeg n[ašeg] pisca.

U Akademiji su specijalno [ocenjene] vaše drame U vrednosti njihovoj [Akad]emija je videla i lepotu vašeg hum[orističkog] i vašeg dramskog dara, i ona je na[šla] ... vi, sa moći ta dva dara ,kao sceno... ... dramski umetnik, stojite u prvom [re]du naših dramskih pisaca, kao dosto[jan] sporednik onome velikom vašem preteč[i] ... ste u-nutrašnji lik u vašoj pristup[noj] akademskoj besedi maločas tako lep[o] ... ocrtali.

S retkim zadovoljstvom, ja ... proglašavam za pravog člana Srpske [Aka]demije«.

Cela dvorana ustaje i dugo ... aplaudira. Nušiću«.

Slavni komediograf umro [je] pet godina kasnije, 19 januara 19[38]. Pomrli su, manje više, i svi oni k[oji] su mu ovo ili ono, s pravom ili be[z] prava, zamerali i to isticali kad je [bilo] to u pitanju njegov prvi ulazak [u] Akademiju, pa je tako sada moguć[e] o svemu tome opširnije govoriti a [i] objaviti. — pored Nušićevog pisma, u[koliko] on tako učeno i duhovito »o[dbra]na« se va« sa svojim tadašnjim kri[tič]arima, — i jedan akademijin dokume[n]at, koji će još bolje ceo ovaj slučaj [osv]etliti. To je referat »Akademije um[et]nosti«, upućen 24 januara 1933, »Akademiji nauka i umetnosti«, koji su [po]tpisali Bogdan Popović (koji je ustva[ri] pisao ovaj referat svojom [r]ukom), Uroš Predić i Đorđe Jovanović.

Referat glasi:

Kraljevskoj akademiji nauka i u[metnosti]

»Akademija umetnosti ima čast p[redloži]ti za pravog člana G. Branislava N[ušića].

G. Nušić je naš najpopularniji pis[ac], ga već četrdeset godina čita i staro i mlado, i široki krug čitalaca i ljudi od kulture po celoj našoj zemlji, i van njenih granica, jer je G. Nušić bio prevođen na strane jezike. On je možda i naš najp[opularniji] pisac; njegov dosad objavljen rad če[tr]deset sviti oko trideset svezaka. On je put[opisac], pripovedač, humorist, i dramatičar, a ... je i kao novinar i pisac hronike i pod[listka]. Počeo je pisati odmah pošto je z[avršio] školovanje i odležao godinu dana z[atvor]a u Požarevcu zbog jedne pesme, i ... i danas, stalno s uspehom. Sve što j[e napi]sao, njegovi putopisi s Juga isto kao i ... gove priče i drame, pisao je zanim[ljivo] s posmatračkim darom i mnogo duha. ... gove pripovetke i novele: »Ramaza[n]ske večeri«, »Opštinsko dete«, i tako dalje, poznate su svakom. No dve njegove odlike treba naročito pomenuti: njegov humoristični i njegov dramski dar. G. Nušić ima zaista dar komike, ume i da nađe komičnu situaciju i da je izvede, ima dosetljivosti, ima invencije, i to dokazuje dugim nizom svojih šaljivih pripovedaka i šaljivih drama. Njegov dramski dar je još znatniji, i zahvaljujući njemu, G. Nušić kao dramski umetnik, stoji u prvom redu naših dramskih pisaca. Za dramu poetski dar nije dovoljan. U tom radu G. Nušić je, i u šaljivim i u ozbiljnim komadima, dao dokaza o tom posebnom dramskom daru; — u »Protekciji«, »Narodnom poslaniku«, »Običnom čoveku«, u »Tako je moralo biti«, i u mnogim drugim komadima, a naročito u »Knezu Ivu od Semberije«, komadu u jednom činu, ali komadu moćnom.

G. Nušiću se može zameriti na skurilnom elementu, na šali niže vrste, u izvesnim njegovim delima; i to je bio obzir iz kojega je Akademija umetnosti poslednjih godina, u dva tri maha, odustala od svoje želje da G. Nušića predloži Akademiji za pravoga člana. Ali bi još dalje odlaganje postalo nepravedno; kad se sve uzme u obzir: dobre i više strane rada i dara G. Nušićevog toliko preovlađuju i vrednošću i množinom da se pomenuta jedna mana gubi u njima. Ako je dosad pravdala odlaganje, dalje ga više ne bi pravdala, i poštovaoci G. Nušićevog dara imali bi pravo (da budu — S. P.) protiv akademije«.

U pismu kćeri kaže se i ovo:

Beograd, 1 marta 1924 god.

Draga kćeri,

Primio sam tvoje pismo koje se odnosi na pitanje moga izbora ili bolje, moga neizbora za člana Akademije nauka i umetnosti. Pisala si mi ga sa puno nežne pažnje deteta koje saoseća u bolu uniženja koje se njegovom ocu nanosi, te bi toplinom detinje ljubavi htelo da taj bol ublaži. Pisala si ga čak i sa izvesnom strepnjom da ne povrediš ranu protiv koje se tvoj mladalački ponos buni. Oslobodiću te strepnje kada ti kažem da mi je tvoje pismo došlo kao topao prijateljski stisak ruke, u času jednoga nepravednoga bola. Jer ,pred tobom neću kriti, ta mi je nepažnja ,to ignorisanje sadašnjosti prema mome radu, palo kao teška uvreda i izazvalo dubok bol. Ja taj bol krijem pred svojim prijateljima, ja se čak i dalje slatko smejem — jer zaboga, arlekin je dužan smejati se ma i krvava srca — ali osećam potrebu jednoga intimnoga saučešća i jednoga prijateljskoga ohrabrenja. I eto, to dvoje mi donosi tvoje pismo...

Pojava da ja posle četrdeset i pet godina napornoga i plodnoga rada na srpskoj knjizi, nisam dospeo ni do spiska onih, koji će pri izboru propasti, može se dvojako tumačiti. Prvo je tumačenje: da ja svojim radom nisam zaslužio da budem pomenut ni kao kandidat za Akademiju, a drugo je: da naša Akademija nema potrebnih uslova da bude forum koji je kadar reći presudnu reč u oceni ljudi i pojava.

Ja ne želim na osnovu jednoga neskromnoga mišljenja o samome sebi da odmah pristanem uz ono drugo tumačenje. Ja neću za ljubav utehe koju bi mi jedno takvo tumačenje pojave donelo, da potcenjujem moralnu vrednost jednoga tako visokoga foruma kao što je Akademija nauka. Naprotiv, ja ću stati na ono prvo tumačenje, ja ću osporiti sam svoju vrednost i time opravdati pojavu koja kod tebe izaziva srdžbu.

Ma koliko se čovek naprezao da se uzdigne iznad sebe, da se odvoji od sebe, da se udalji i ceni sebe merom kojom bi drugoga cenio — teško je to čak i najvišim duhovima i ne govoreći o genijima, koje gdekad prate niže slabosti i od onih koje običnim smrtnim pripadaju. Sujeta je često nerazdvojni drug baš velikih duhova, a sebičnost je zajednička osobina svih ljudi i velikih i malih. Pa ipak ja ću pokušati, bar pokušati, da ovoga trenutka pred tobom, drago dete moje, budem jači no što je to u mojoj, no što je to u ljudskoj prirodi. Biću pristalica i biću branilac onoga prvoga tumačenja pojave; kazaću sam sebi sve slabe strane moga rada i sve ono što me čini nemogućnim da stanem u uzvišene redove naših besmrtnika.

Pre svega, ja sam mnogo pisao i brzo sam pisao te otud u mojim radovima često i površnosti, nebrižljivosti, pa i aljkavosti. Moj humor je lak, pogdekad i jeftin ,ne libeći se koji put ni pornografije. Ja nemam dubine jednoga satiričara; ja ne umačem pero u krv koja kaplje iz društvenih rana ,ja ne vidim ljudsko zlo i ne uzmahujem knutom da ga nemilosrdno šibam. Ako se u svojim radovima gdekad i približim tezi, problemu (drama), ja nemam sposobnosti ni operatora ni analitičara da pojav iscrpem i svestrano razvijem, da uđem u suštinu njenu, već preko teškoća pretrčavam zadržavajući se na spoljnoj strani pojave, na situaciji, intrizi, anegdoti, iskorišćujući efekat i rešavajući stvar pre tehnički no psihički. Kod komedije ja pribegavam lakšoj njenoj vrsti, komediji naravi, izbegavajući ili nemajući moći da zađem i u komediju karaktera, te prema tome moje komedije ne obećavaju jednu trajnu vrednost. Uopšte, u literaturi ja ne pretstavljam jednu veliku, izdvojenu figuru koja traži svoj poseban pijedestal da bi se odvojila od množina koje ispunjavaju prostore između etapa u literaturi.

Eto! Jesam li sa dovoljno hrabrosti optužio sebe; jesam li imao bar toliko žuči, koliko bi samo iz tuđega pera mogla iskapati i jesam li najzad, vršeći harakiri, stekao sad pravo i da se branim, bar pred tobom da se branim?

Ja ne mislim u odbrani poći upoređujući sebe i svoj rad sa radom koga bilo akademika te da dokazujem da bih kraj njega ili ispred njega ja imao mesta u Akademiji. To bi bio najjeftiniji način odbrane i zato neću ni me ni da se poslužim. Ja ću pokušati da onako isto sebe branim kao što sam i optuživao; pokušaću da nađem svoju vrednost bez upoređenja sa tuđom nevrednošću, a ako to ne postignem, ono bar, da ublažim optužbe koje sam sebi naneo. To mi je u ovome času potrebno pred tobom da učinim, to će mi, čini mi se, vratiti i hrabrosti i doneti umirenje bolu, te olakšati mi da i preko ove nepravde pređem sa osmehom kao što sam dosad preko mnogih i teških nepravdi u životu prešao.

Moja tragedija leži najvećim delom u tome što sam ja humoristički pisac. Humoristički pisci sviju naroda plaćali su uvek slast svojih uspeha gorčinom potcenjivanja. Ja se neću u ovome slučaju pozivati na slučaj Tristana Bernara velikoga francuskoga humoriste, koji ni sam nije izbegao sličnim potcenjivanjima i koji je u jednome javnome predavanju, osećajući potrebu samoodbrane rekao: »Ja više volim sud publike nego sud kritike, jer humoristički pisci ne traže da budu predmet divljenja već hoće da ih svet voli«. Ali ipak navodim ovaj slučaj jer on kazuje kao ni jedan, da ni najizrazitija kulturna sredina, Pariz nije uvek slobodan predrasude koja se u našem društvu, još uvek tako ugodno oseća. Onako kao što naša narodna priča duhovitoga odvaja čak i spoljašnošću od ljudi, oduzimajući mu spoljne znake ozbiljnosti (ćosa), tako su naši dedovi, sedeći prekrštenih nogu na ćepencima, duhovitoga čoveka, koji bi bacio šalu u čaršiju smatrali »sojtarijom«. Ta predrasuda naših praotaca ukorenila se atavistički u našu dušu i u našu krv, i gospodari nemilostivo nad svima redovima našega društva. Na moj je život ta predrasuda često puta imala fatalnoga uticaja; ja sam u tome pogledu imao i komičnih i bonih doživljaja.

I što je najgore, to je jedina predrasuda koju vreme ne modifikuje. Dok sve ostale, iako su tu još uvek, stiču idući za napretkom bar druge forme, drugače izražaje; dotle ova ostaje petrificirana. O duhovitosti podjednako misli današnji profesor univerziteta kao što je pre stotinu godina mislio kir Sterija Danga, jorgandžija na Zereku; o duhovitosti podjednako misli današnji pretsednik ministarstva, kao što je pre sto godina mislio gazda Vuje Azanjac, dućandžija i od Tri Ključa. Ja sa jednim istinitim saučešćem gledam i sad grešnoga Jovana Steriju Popovića, pisca komedije i duhovitih feljtona, kako se previja pod udarcima te predrasude. Četrdesetih godina on treba u državnoj službi da zauzme jedan visok položaj ali od kuda to biva: jedan »sojtarija« na visokome položaju. I da bi stekao reputaciju »ozbiljna čoveka« i da bi obezbedio potrebne kvalifikacije za visok položaj — grešni Sterija tih godina napušta i feljton i komediju na kojoj je nazidao svoj književni ugled i vraća se pisanju svih patetičnih nacionalnih drama na kojima neće postići nikakav uspeh. Tako Sterija za profesore postaje »slavnijeji spisatelj«, a za nadležne faktore ozbiljan čovek.

Pa ipak je Sterija u toj svojoj nevolji imao bar toliko sreće, što za njegova doba nije postojala srpska Akademija nauka, koja bi izvesno našla da duhoviti pisac feljtona i komedija nije dovoljno akademska figura, a koja bi ga danas, — sedamdemet godina posle njegove smrti, kada mu je vreme a ne akademici, odredilo mesto u literaturi, — rado uvrstila u svoj spisak. Najzad, ne može se ni tražiti od akademika da, prelazeći nemilosrdno preko svih predrasuda, prethode vremenu. Dosta je od njih ako pođu za vremenom pa makar i zadocnjavali na tome putu u očekivanju da im se staze utapkaju.

Ti ćeš se, ćeri, upitati u ovome trenutku: zar ja pretpostavljam da je predrasuda, o kojoj sam napred govorio, doprla i do praga Akademije nauka? A kako bi drukče i moglo biti, jer, dokle god dopiru ljudi, dotle i njihove slabosti. Teško je naći visinu do koje slabosti ljudske ne bi bile kadre uspuzati se. Ili, ti misliš zar, drago dete moje, da su akademici, kao Sin Božji već u kolevci imali nimbus oko glave i bili oprošteni greha? Ne odista! Sagrađeni su i oni od onoga istoga mesa, od onoga istoga fosfora i onoga istoga kreča, od kojega su sagrađeni i svi drugi smrtni; u njihovoj krvi ima toliko isto vode i u njihovoj utrobi žuči, koliko i kod svih ostalih smrtnih. Unuci su oni onoga jorgandžije sa Zereka i onoga dućandžije od Tri Ključa i đaci su oni onih istih škola — naših domova — iz kojih mi svi ulazimo u život neočvršćala duha te podložnoga da se formira prilikama u životu. Ono nešto kvalifikacija što ih naberu prolazeći kroz život, da bi se ovenčali akademskom palmom, ne čine dovoljan purgatorijum, kroz koje bi stresli sa sebe tradicije, te prolazeći preko praga Akademije nauka, oni sa svojim literarnim bagažom unose i svoje ljudske slabosti. Na taj način oni, kao nepouzdan plivač, nemaju ni snage ni hrabrosti da se mnogo udalje od obale prosečnosti, te lako, kao i svi smrtni, podležu predrasudi da je duhovitost sinonim neozbiljnosti i, previđajući Aristofane, Plaute i sve njihove literarne potomke, smatraju srednjevekovne dvorske budale praocima duhovitosti.

Ja sam ti ovim nekolikim redovima obeležio samo jednu opštu pojavu u kojoj leži i moja tragedija ali sam ti ja obećao da ću sebe braniti od sopstvenih optužaba kojima sam pravdao stanovište Akademije prema meni, te sam dužan i to da učinim. Ja taj dug osećam samo prema tebi jer u javnosti niti sam ma kad pokušao braniti se, niti ću to ma kad činiti.

Naša impotentna generacija pripisuje mi u greh plodnost: oni čiji radovi predstavljaju jedno naporno stenjanje, prebacuju mi i brzo pisanje. Ako bi to ipak mogle biti opravdane zamerke, ja se moram pravdati samo inventivnošću (ako počem i to nije greh?) koja kod mene predstavlja pravu bujicu. U času kada pišem jednu priču po pet ili šest drugih motiva navaljuju na mene, a u času kada pišem jednu komediju, po pet i šest gotovih, u zamisli potpuno razrađenih siže-a tiskaju se oko mene, žure se i gone me da ih se prihvatim. Ja sam naprotiv vrlo malo dao prema onome što bih mogao dati, da mi je život ponudio povoljnije prilike. I sad, razume se, jedan veliki izabranik, koji četrdeset godina sedi na Zevsovu prestolu kazujući otuda presudnu reč, ako za to pola veka ne napiše više od pet eseja; jedan ovenčani pesnik, koji već trideset godina zauzima u vasioni mesto prvoredne svetlosti, ako za tih trideset godina ne napiše više od dvadeset pesama i, jedan proslavljeni talenat ako dvadeset i pet godina jaši na pozornici sa jednim jedinim komadom — ne mogu ne upisivati mi u greh produktivnost, ne mogu laka srca priznati da su u stvari produktivnost i invencija dobre strane jednoga pisca.

Za moj se humor veli da je lak. Ja ne znam da u literaturi postoje dva humora: težak i lak — ja znam samo za jedan humor, jedan jedini, onaj koji izazivajući smeh na usnama ublažava surovosti života. Druga je stvar već zamerka da je moj humor gdekad banalan, a gdekad i jeftin. Na tu optužbu rado ću odgovoriti.

Naši kritičari koji su takav sud izrazili i svi oni koji nemaju svoje mišljenje već ga formiraju iz tih kritika polaze u oceni uvek od stranih uzora. Oni sa Šekspirove pozornice posmatraju našu dramu; oni sa Dostojevskim u ruci ocenjuju našu pripovetku; oni pošto su čitali Dikensa izriču sud o Nušiću. Ali neće da uzmu u obzir da u humoristici, pre no u ma kojoj vrsti književnosti, svaka pojava mora da potiče iz mentaliteta dotičnoga naroda i dotične sredine, drugim rečima: da svaki narod ima svoju vrstu ili bolje reći svoj način humorisanja. Ili zar nema razlike između humora Tvenovog i Čehovljevog, između humora Dikensovog i Kurtlinovog, ili zar svaki od onih humora nije izraz duha dotične sredine i zar humor koji se razvija kod nas, može i treba da izbegne to da bude izraz svoje sredine? Ako bi se ipak pred ovom jasnom i očiglednom istinom isprsio ko i zauzeo lažnu profesorsku pozu sa uzvikom: »Ali literatura ne sme da povlađuje rđavim stranama svoje sredine, već mora da... itd.« ja bih mu odgovorio da humoru nije cilj vaspitanje naroda, a da on ipak tome vaspitanju čini jednu neocenjivu uslugu iznoseći u smešnome obliku ljudske slabosti.

Teža je od ove ona druga optužba da u mome humoru ima pogdekad i pornografije. (Skerlić — Istorija književnosti, str. 426.) Siromah Skerlić, on je ovu laž odneo na duši u grob. Da je doživeo prirediti lično drugo izdanje svoje istorije, ja sam uveren da bi u tom pogledu izvršio on sam korekturu svoga mišljenja. Ovako su, kao apostoli evanđeliski nauk, nemajući moći da se odvoje od Skerlićeva suda, svi profesori razneli tu laž i seju je kroz svoja predavanja i predaju sa kolena na koleno. Međutim evo u čemu je stvar: Ja sam početkom devetstotinitih godina pisao feljtone u »Politici« (Ben Akiba) živeći isključivo od toga. Za dve godine napisao sam više nego četiri stotine feljtona te se mora razumeti da je tu moralo biti svega i svačega kao što to biva pri svakome nadničarskome radu. Ali ta feljtone nisam nikada smatrao kao literaturu i kada sam ipak hteo da predam literaturi jednu knjigu, ja sam od četiri stotine izabrao svega dvadeset i dao ih pod svojim imenom. Skerlić, sa kojim sam tada bio u vrlo rđavim ličnim odnosima pisao je o toj knjizi, pohvalio je moj humor, ali i prebacio mi pornografiju navodeći u potvrdu te svoje osude one feljtone koje ja nisam ni uneo u knjigu , kojih sam se dakle odrekao. To je bila pre jedna protivnička borbena taktika no strogo sudijsko mišljenje. Docnije smo ja i Skerlić popravili lične odnose i on je u mnogome korigovao svoje mišljenje o meni.

Ne kažem da sam ovim navodom odbranio sebe, i, ma da odričem da u mome humoru ima pornografije ja ne sporim da

(Nastavak na četvrtoj strani)

GODIŠNJICA IZDAVAČKOG PREDUZEĆA »PROSVETA«

Za pet godina 13,865.000 primeraka knjiga

U decembarskim danima 1944 godine, kada je svaki kraj Beograda još uvek nosio sveže tragove teških borbi i razaranja, otpočelo je svoju delatnost jedno od prvih izdavačkih preduzeća u našoj zemlji — »Prosveta«.

Prvo izdanje »Prosvete« bila je knjiga »Narod je besmrtan« od sovjetskog pisca Vasilija Grosmana. Samo nekoliko dana posle izlaska ove knjige, izlozi knjižara širom čitave zemlje bili su ukrašeni jednom od prvih naših knjiga — »Srce naroda« — u kojoj su bile sakupljene pripovetke naših najboljih savremenih pisaca-boraca, sa tematikom iz velike narodno-oslobodilačke borbe. To je bila prva knjiga »Male biblioteke današnjice«, koja je izazvala izvanredno veliko interesovanje u najširim redovima čitalačkih masa. Ova knjiga je veoma brzo rasprodata, tako da danas ovo »Prosvetino« izdanje pretstavlja pravu bibliografsku retkost. Na dva meseca pre nego što će čitava zemlja biti oslobođena, »Prosveta« izdaje poznati roman »Na Drini ćuprija« od Ive Andrića — prvi roman jednog domaćeg pisca objavljen u novoj državi. U toku godine »Prosveta« izdaje još deset svezaka »Male biblioteke današnjice« u kojoj su se pojavila najpopularnija dela najpoznatijih naših i stranih književnika i publicista. Zatim, »Prosveta« izdaje čitavu seriju brošura u kojima su obrađeni razni aktuelni politički problemi, a s jeseni iste godine izdaje »Bukvar za osnovne škole i odrasle nepismene« — prvi bukvar u slobodnoj Srbiji. I ovo izdanje bilo je prosto razgrabljeno, tako da i ono već danas ima znatnu bibliografsku vrednost.

U toku prve godine svoga rada »Prosveta« je izdala nekoliko naših prvih udžbenika kako za osnovne škole tako i za gimnazije, zatim »Udžbenik ruskog jezika«, »Dnevnik 1941«, Dragojla Dudića, »Kuća smrti« Velibora Gligorića, onda jednu seriju prevoda poznatih sovjetskih pisaca, a krajem godine izlaze prve knjige biblioteke »Izabrana dela srpskih realista«.

Iako ove prve godine rada — iz razumljivih razloga — nije imala nikakav ranije utvrđen plan svoga izdavačkog rada, u kome bi sve bilo tačno predviđeno šta će se, kad i koliko štampati, može se reći da je »Prosvetina« izdavačka delatnost ipak u celini imala karakter planskog rada, jer je karakter i pravac njenog rada bio određen još u toku Narodne revolucije. Da je taj rad bio pravilno usmeren, najbolje govori činjenica, da su sva njena prva izdanja bila za veoma kratko vreme razgrabljena, da su ljudi i omladina iz najudaljenijih krajeva Srbije dolazili do »Prosvetinih« prodavnica, kupovali njena izdanja i odnosili u sela, u preduzeća, u škole, u vojne jedinice.

U toku 1946 godine, prema široko postavljenom planu, »Prosveta« izdaje dela domaće i strane književnosti, izdaje dela savremene i klasične nauke, dela kulturne i političke istorije, izdaje prvi put u zemlji novu dečju literaturu, zatim razna muzička izdanja, udžbenike za osnovne i srednje škole, univerzitete itd. Taj svoj pravac »Prosveta« je nastavila i u toku narednih godina. Za ovih pet godina koliko je proteklo od njenog osnivanja, »Prosveta« je izdala 223 udžbenika i priručnika za osnovne škole, gimnazije i univerzitete, 653 izdanja iz ostalih oblasti, što čini ukupno 876 izdanja sa 13,865.450 primeraka; što čini preko 123.500.000 štampanih tabaka.

»Prosveta« je posebnu pažnju posvetila izdavanju dela domaćih pisaca, i to ne samo srpskih, nego i pisaca ostalih naših naroda. Pored Njegoševog dela »Gorski vijenac« i dela Vuka Karadžića »Pisma« i »Prvi i drugi srpski ustanak«, zatim »Pesama« Branka Radičevića, odabranih dela Marka Miljanova, Zmaja Jovana-Jovanovića, Silvija Kranjčevića, Ivana Cankara, Josipa Kozarca, Vjenceslava Novaka i Ante Kovačića, pa do srpskih realista Svetolika Rankovića, Stevana Sremca, Ive Ćipika, Sime Matavulja, Laze Lazarevića, Bore Stankovića, Milovana Glišića, Radoja Domanovića, Petra Kočića i dr. Od savremenih pisaca »Prosveta« je izdala neka dela Ive Andrića, Veljka Petrovića, Krleže, Isidore Sekulić, Branimira Ćosića, Voranca, Cesarca, Slavka Kolara, Desanke Maksimović, Branka Ćopića, Čede Minderovića, Dušana Kostića, Janka Đonovića, Tase Mladenovića, Ota Bihaljija, Dedinca, Lalića, Banovića i dr. U izdanju »Prosvete« pojavila su se mnoga čuvena dela svetske literature, počevši od odabranih tragedija Eshila, Sofokla i Evripida, pa do najistaknutijih dela svetske književnosti. Pored ostalih, tu su zastupljeni Šekspir, Dikens, Balzak, Tolstoj, Puškin, Čehov, Šo, Ljermontov, Golsvorti, Flober, Šeridan, i dr.

»Prosveta« danas spada u red najvećih izdavačkih preduzeća u zemlji. Pored svoje mnogostruke izdavačke delatnosti ona je znatno razgranala i knjižarstvo, tako da danas samo u Beogradu ima preko dvadeset njenih prodavnica. Proslavljajući pet godina svoga plodnog rada, »Prosveta« je u subotu 17 decembra u prostorijama svoje najveće prodavnice u Beogradu otvorila impozantnu izložbu na kojoj se nalaze zastupljena sva izdanja koja je ona do danas spremila.

D. A.

Udruženje književnika Srbije

Radni sastanci

Sastanak održan 7 decembra bio je posvećen radovima pisaca iz Kluba mladih književnika Beogradskog univerziteta. To je jedan oblik saradnje članova Udruženja i mladih pisaca koji praktikuje Udruženje književnika Srbije; na tim sastancima stariji pisci svojim mladim drugovima daju kritičke napomene o pročitanim radovima.

Na sastanku su čitali prozu: Čedomir Brašanac i Voja Petrović, a pesme: Voja Jerić, Ljuba Stanojević i Ivan Ivanji.

U diskusiji su učestvovali: Oskar Davičo, Bogdan Čiplić i Siniša Paunović.

Podvučeno je da su mladi pisci u svojim radovima doneli svežinu, da pokatkad smelo uobličuju našu stvarnost i da u njihovim radovima uglavnom nema idilizacije, što je naročito podvučeno kada se govorilo o zborniku pesama »Poezija mladih«.

9 decembra održan je plenarni sastanak članova Udruženja književnika Srbije povodom Kongresa Saveza književnika Jugoslavije. U živoj diskusiji raspravljalo se o izvesnim principijelnim i praktičnim pitanjima u vezi sa Kongresom.

Književno veče

U Domu Armije u Novom Sadu održano je 8 decembra književno veče na kome je Oskar Davičo čitao odlomak iz poeme »Zrenjanin«, a pripovetke Branko Ćopić i Milivoje Ristić.

Časopis vojvodjanskih Madjara „Hid"

Dvobroj 10—11 »Hida«, centralnog časopisa vojvođanskih Mađara, objavljuje članak Majtenji Mihalja »Protestujemo«, rezoluciju konferencije mađarskih društvenih radnika, boraca NOB i prvoboraca izgradnje socijalizma, pozdravni telegram maršalu Titu sa te konferencije, interesantni članak Ervina Šinka o budimpeštanskom procesu, reportaže Janoša Hercega o našim radnim seljacima i Majtenji Mihalja o kanalu Dunav-Tisa-Dunav. Od književnih radova objavljene su dve pesme Jožefa Debrecenia i odlomak iz romana Tibora Gajdoša, a od prevoda sa srpskog i hrvatskog jezika »Pesma o mojoj domovini« Jure Kaštelana i pripovetka »Hari Šlihter je ostao veran svojoj zakletvi« od Jovana Popovića.

Dve pesme Debrecenia »Julski pozdrav« i »Zove se: Peceli Andraš« pevaju o današnjoj Vojvodini. Prva je lirski, topli izraz radosti, a druga pokušaj da, kao što pesnik u podnaslovu te pesme kaže, opiše »biografiju u ovakvoj ljusci« bivšeg kulačkog nadničara, sadašnjeg člana seljačke radne zadruge. U ovim se pesmama ničim ne naslućuje borba, koja se vodi na selu, kao — uostalom i u delima srpske novije poezije sa sličnom temom.

Na prvom mestu »Hid« donosi prevod Kaštelanove pesme. Prevodilac je vojvođanski mađarski pesnik Laslo Gal. Prepev je zadržao svežinu originala i zvuči veoma poetski. Vrlo je dobro što pesnik Gal ulaže mnogo truda da vrednosna dela srpske i hrvatske literature poklanja i mađarskim čitaocima. (Nedavno je Gal prepevao i »Zbor derviša« od Skendera Kulenovića.)

Majtenji u svome članku izražava protest Mađara protiv antijugoslovenske kampanje sadašnje mađarske vlade. Opisujući konferenciju, na kojoj su učestvovali ljudi iz svih krajeva Vojvodine, pripadnici svih staleža, atmosferu u kojoj je održana, govore pojedinih delegata, pokazuje nam jedinstvo Mađara, koji u FNRJ vide svoju domovinu, domovinu koja im daje sva prava na nacionalni razvitak.

Odlomak iz romana Tibora Gajdoša nalazi svoju temu u borbi naprednih mladih Mađara za svoju kulturu u predratnoj Jugoslaviji.

Janoš Herceg nas sa svojom reportažom vodi na jedno državno poljoprivredno dobro i upoznaje nas sa ljudima koji tamo rade. Pojedini delovi su veoma lepo obrađeni, naročito opis ispita posle anafalbetskog tečaja, koji polažu tri stare žene. Herceg time što ne idealizira događaje već realno prikazuje i teškoće i nasleđe prošlosti, čini da iskreno preživljujemo sve što je opisano.

Vrlo je dobro što se »Hid« bavi i problemima drugih nacionalnosti u Vojvodini. Pored članka o kulturnom životu Mađara nalazi se i poduži članak o kulturnom životu vojvođanskih Rumuna pre rata i posle narodne revolucije.

Feljton donosi članak o Lavu Tolstoju, članak »Nauka i zemljoradnja« od Petera Lerinca i osvrt na zbirku pesama vojvođanskog mađarskog pesnika Imrea Čepea »Zemlja poručuje« od Janoša Hercega.

U časopisu je fotografija maršala Tita i likovni prilozi Jožefa Ača, Grigoreskua Almaši Gabora.

Ivan IVANJI

Našim futbalerima

Takmičeći se za prvenstvo svijeta, u oštroj i teškoj borbi, reprezentacija Jugoslavije pobijedila je u Firenci požrtvovanu reprezentaciju Francuske. Informbiroovski listovi nipodaštavali su ili prećutali ovu pobjedu Jugoslovena.

Čudan je ovo narod, pod barjak sav se jati,
sve se u kolo hvata;
tako se juče, listom, zbismo kraj sprave male-
radio-aparata.

Spikeru, zbori jasno, otvaraj oči širom,
pazi čistotu tona,
u rodnoj zemlji, danas, sluša te staro, mlado —
šesnaest miliona.

Bravo Čajkovski! Ura! Sam u Firenci nisi.
Tresi mrežu Ibrira.
Svakom udarcu tvome šuma od ruku grmi
i hor sirena svira.

Za loptom igra more očiju pionirskih
okean — plav i siv —
Bobeku milion srca, nogu milion daj
i tempo, tempo živ!

Polet rađene zemlje igrača svakog nosi,
udarnik u gol puca,
titovsko bilo burno za »stići i prestići«
u srcu svakom kuca.

Naprijed, momčadi naša! Uzalud »braća« grde
i šuša svaka bleji.
Driblujte »Pravdu« i »TASS-a«, »Unità«, »Imanite-a«
i one u »Skanteji«.

I na tom polju borbe recite muški njima
šta su pobjede prave.
Pameti više, znajte, imaju noge vaše
nego njihove glave.

Branko ĆOPIĆ

»NOVA OBZORJA«

Pored Trsta, Gorice i Celovca, starih slovenačkih kulturnih centara, i Maribor ima snažnu, duboko ukorenjenu kulturnu tradiciju, tradiciju grada, koji je uvek stajao na braniku slovenačke misli. Od pojave mladoslovenaca pa dalje, sve češće susrećemo u kulturnom životu Slovenije i Maribor, koji je sve do današnjeg dana, i danas više nego ikada zadržao u svojim rukama kulturno vođstvo severnog dela Slovenije. Jedna od manifestacija raznovrsne kulturne aktivnosti u našem vremenu i to ne samo Maribora nego i čitave Štajerske jeste mariborski literarni časopis »Nova obzorja«.

Uskoro se navršava dve godine izlaženja ovog časopisa i tom prilikom se može ustanoviti njegov siguran razvoj koji pruža vernu sliku kulturne delatnosti Slovenaca u ovom delu njihove domovine. U ovom prikazu zadržaću se samo na poslednja dva broja *»Novih obzorja«*.

Po tematici proza je u ova dva broja bogato zastupljena. Preovlađuju odlomci iz većih pripovedaka ili čak romana, tako da čitalac ne može dobiti utisak o celokupnom delu. Zbog toga odlomak iz romana »Slepa ulica« od Pavle Jurović-Matuševe ostavlja utisak idiličnog opisa jednog dela Pohorja. Autor je u tom odlomku pravi entuzijast romantičnog kova i iscelizirani idilik. Pisanje Matuševe deluje kao sitno tkanje, puno bezbrojnih boja, nepregledno i zamorno. Ukoliko je čitav roman pisan u takvom stilu teško je verovati da će se čitalac moći probiti do kraja.

Prava suprotnost, kako po tematici tako i po stilu, je Gabrova — »Na novi put«. Problematika je aktuelna i zanimljiva: unutrašnja borba seljaka Hojana pre no što se odluči da stupi u zadrugu. Proces borbe seljaka je tvrd i bolan i mnogo sentimentalnih argumenata govori protiv njegovog stupanja u zadrugu, ali na kraju u njemu preovlađuje svest o novoj ekonomskoj stvarnosti, koja briše sve njegove predrasude.

Mimi Malenšek-Koničeva objavila je u oba broja svoju pripovetku »Marina Držetič«. Sa lepim osećanjem za jezik i verno opisanim situacijama prikazuje nam lik partizanske junakinje Marine. Ubedljivo pričanje mestimično pada u blagi patos, što je česta pojava kod obrade ovakvih tema. Pored Gabrove, proza Koničeve u zadnjim brojevima časopisa je najbolja.

Proza Lozeta Avsenaka »U zagrljaju smrti« je nesumnjivo odlomak iz serije zapisa ili uspomena na partizanske dane. Takva misao nameće se čitaocu zbog nedovršenog opisa sudbine partizanske štamparije kao i zbog očite težnje autora za razvučenim opisivanjem efektnih prizora iz borbe.

Poezija zadovoljava manje od proze. Sem Kovičevih pesama ubedljivo deluje »Balada o zadrugaru Svenšku« od Franceta Filipiča, dok je njegova druga pesma »Zajednički hleb« mnogo slabija. Stihovi kao:

»Še včeraj vsak je zase hodil,
iskal si svojo pot v življenje,
po svoje trdi kruh si služil,
prenašal srečo in trpljenje;
nekdo je davi dver odpahnil,
stoletne nagnil je pregrade,
za upanje je v srca dahnil,
zasul brezdanje je prepade;
še včeraj vsak je sam s seboj
si brazde med mejniki plužil,
nekdo mejnike je podrl,
vse brazde v eno njivo združil«.

su upošteni i zato je njihova misao mutna. Tu čovek nije okarakterisan u određenim prilikama i položaju i autor je svoj doživljaj novog vremena dao himnički i sa simbolikom koja nam ne govori o suštini stvari. Pesme »Vraćena knjiga«, »Srce« i »U kasnom času« od poznatog mariborskog pesnika Kajetana Koviča su intimna lirska raspoloženja koja uprkos snažnoj ličnoj noti ne ostaju u uskom krugu pesnikovog »ja«, nego se dižu na opšteljudski iskreni doživljaj.

Tipična suprotnost su pesme Mihe Remca »Srečno, Alija« i »Pod šatorom«. Autor je već poznat po svojim programskim i prigodnim stihovima koji nesumnjivo u sebi imaju izvesne originalnosti ali on često pada u traženje neobičnih slika zbog efekta, kao na primer:

»Črno Alijino lice
ko da se smehlja
iz črk Borbinega tiska«.

Njegov izraz zna biti neposredan i snažan, ali često i vulgaran što razvodnjava snagu njegove poezije. Pesmi »Pod šatorom« smatramo da nije bilo mesta u časopisu. Čitalac istina shvata šta je autor hteo da kaže u ovoj pesmi, ali on je to kazao tako usiljeno i nepoetski da čitaoca odbija i u njemu ne ostavlja nikakva traga.

Pesma Vide Taufer »Kod mrtve žene« ne kaže nam ništa novoga. Tako obrađene motive tragičnosti nesrećne ljubavi mi smo preživeli.

U broju 11 časopisa, sa odlomkom »Jurčič će se vratiti u Maribor«, Jože Pahor objavio je deo svoje monografije o Jurčiču koja će besumnje biti lep doprinos našoj kulturno-političkoj i literarnoj istoriji. U oba broja je vrlo bogat kritičko-esejistički deo. Tridesetogodišnjici Mariborskog pozorišta, Jaro Dolar posvećuje kratak uvodnik i esej »Prilog istoriji slovenačke glume u Mariboru«. Vrlo je zanimljivo i naučno dokumentovana borba mariborskih Slovenaca za svoje pozorište. Dr Vladimir Kralj dao je prikaz Prežihovljevog »Đurđevka« i psihološki lik autora. V. Dobida objavio je kraći prikaz o štajerskom vajaru Ivanu Napotniku. Mitja Mejak upoređuje nedavno izašle pesničke zbirke mladih slovenačkih književnika Lojzeta Krakara i Franceta Filipiča. U svojoj komparaciji u nekoliko mahova zapada u neobjektivni entuzijazam za Krakara. Sem toga, nalazimo u desetom broju zapise o »Otonu Župančiču i slovenačkom pozorištu 1912 g.« (Lojze Filipič), »Ispravke i dopune Petefija na slovenačkom« (Š. Barbarič), i na kraju slede neke ocene novoizašlih knjiga. Jedanaesti broj objavio je i kvalitetne umetničke priloge vajara Ivana Napotnika.

Ivan SKUŠEK

PREDAVANJE U KLUBU KNJIŽEVNIKA JUGOSLAVIJE

U Klubu književnika Jugoslavije održao je 15 decembra predavanje o poslednjoj skupštini Organizacije Ujedinjenih nacija Josip Đerđa, član jugoslovenske delegacije na IV zasedanju OUN.

BIBLIOGRAFIJA

Rodoljub Čolaković: **Kuća oplakana.** Knjiga je prvi put objavljena uoči samog rata pod pseudonimom R. Bosanac i bila je odmah zabranjena. U knjizi je opisan život običnih osuđenika u tamnicama stare Jugoslavije (Lepoglava, Sremska Mitrovica, Maribor) u kojima je autor, kao politički osuđenik, tamnovao od 1921 do 1932 godine. U ovom, drugom, izdanju izmenjena je unekoliko kompozicija knjige i unesene su samo neke sitnije izmene. Izdanje »Srpske književne zadruge«, Beograd, 1949 godine, ćirilicom, 266 strana, cena ?

Prosvjeta, narodni kalendar 1950. Izdanje Srpskog kulturno-prosvetnog društva »Prosvjeta«, Zagreb, 1949 godine, ćirilicom, 351 strana, cena 40 dinara.

(Nastavak sa treće strane)

ima pogdekad onih bezopasnih nestašluka, bez kojih bi humor izgubio mnogo draži. Ti nestašluci kod mene ne prelaze granice dozvoljenoga i oni su mnogo manji nego ona naga pornografija u poeziji Branka Radičevića; nego li ono seksualno draženje u priči Bore Stankovića a da se ne pozivam na brutalnu pornografiju modernih poeta i pripovedača. Tolike pikanterije, koliko ih ima u meni, nisu slobodni ni klasici (Aristofan) a nisu je slobodni, i to možda u većoj meri, ni Balzak, ni Gi de Mopasan u gdekojim svojim napisima.

Ostaje još jedan prekor koji se čini mome humoru. Veli se: on nije dubok, on nema snagu satire, on ne zaseca društvene rane. Ja priznajem — ne, ja sam humorista, a nisam satiričar. Samo ja ne priznajem da nisam izvrgao podsmehu i ruglu sve pojave našega domaćega i javnoga života koje to zaslužuju. Eno mojih »Listića«, »Narodnoga poslanika«, »Sumnjivoga lica«, »Protekcije«, »Sveta«, eno mojih bezbrojnih priča u kojima je ismejana ljudska sujeta, lažno dobročinstvo, polutanstvo, štreberstvo; u kojima je namolovana svima bojama naša birokratija i ismejana neobuzdanim smehom naša administracija. Pa ipak taj moj smeh nije gorak, nije žučan, nije otrovan. Ja volim ljude i volim ih baš sa svima njihovim slabostima i to me eto sprečava da budem nemilostiv. Ko čita kakvu moju priču gde se smejem čijoj slabosti, osetiće jednovremeno da ja simpatišem onome kome se smejem i dotičem se nežno njegove rane bojeći se da mu ne izazovem bol. Ja volim ljude i to je je jedna od mojih većih pogrešaka u životu pa, ako je opravdana zamerka mojih kritičara, onda i u literaturi. Satira, ona oštra, ljuta satira, po mome mišljenju zamače vrlo često pero u pakost. Čovek mora biti ili gurav ili tuberkulozan ili nakaza, te, prezren, zapostavljen, nezapažen, nevoljen, krvareći srce noktima i penušeći belu penu na usnama da, osvete radi društvu, sedne i piše onakvu satiru kakvu naši kritičari hoće pod imenom »oštra satira koja uzmahuje knutom... itd.«

Eto dakle i jedne optužbe protiv koje se neću braniti i po kojoj ću mirno stati pred porotu i saslušati reči: »Kriv je!«

Ali ja sam i suviše mnogo strana utrošio braneći se od optužbe protivu moga humora, a istorija književnosti kao i svi kritičari svom težinom svojih optužaba leže na pretežnijem delu mojih radova — na komediji, te ja ne bih mogao ovo pismo (koje je protiv moje volje ispalo ovako dugo) da završim ako ne pokušam da i tu nađem sebi i svojim gresima opravdanje. Bojim se jedino da ovde neću to postići ako se zadržim u uskim granicama skromnosti koje, starao sam se bar, da u prvome delu odbrane ne prekoračim. Tako na primer, ja ću morati odmah početi s tim: šta sam sve uradio, da bih tek docnije govorio i o tome kako sam i sa koliko uspeha to uradio.

Ja sam dao repertoaru Narodnoga pozorišta oko trideset komada od kojih su četiri za vreme rata izgubljena, dva ili tri nisu napravila toliki uspeh da bi se mogla stalno održati na repertoaru, dva sam ja skinuo s repertoara, a svi ostali, dakle blizu dvadeset, i danas su na pozornici i predstavljaju najživlji deo našega repertoara na svima jugoslovenskim pozornicama.

Evo već četrdeset godina kako sam se ispeo na pozornicu kako s nje ne silazim, i evo već četrdeset godina kako se mladi pisci opravdano revoltiraju protiv moje diktature, verujući da ja treba da siđem sa pozornice da bi se njima napravilo mesto da se mogu popeti. Za svih, četrdeset godina jedan ogroman niz dramskih pisaca prošao je kraj mene; koliko ih u ovom času mogu da nabrojim, trideset i šest njih uspelo se na podijum ne računajući one pisce koje sam već na pozornici zatekao — uspeli su se, prikazali i iščezli. Ja ih izvesno nisam potiskivao, ja sam im često dodavao ruku da bi se lakše uspeli, jer sam uvek verovao da ima mesta za sve nas i na pozornici i u literaturi — pa ipak evo ja sam ostao usamljen. Pogdeko od njih imao je i nesumnjivoga uspeha ali se sticajem prilika, voljnih ili nevoljnih, ugasio. Bora Stanković je dao jednu snažnu stvar, ali jednu jedinu jer, već kod drugog pokušaja (Tašana) pokazao je svu nemoć da svoj lepi talenat na pozornici razvije; Svetozar Ćorović koji je bio plodan kao malo ko, okitio nam je repertoar simpatičnim lokalnim bojama koje će uvek ostati naivni pokušaji i uvek izazivati kod nas jedno sentimentalno raspoloženje; Milutin Bojić iako još dramski neizrađen prosuo je sa pozornice bujnu i snažnu reč, i svojom ranom smrću oduzeo srpskoj literaturi najsnažnijeg budućeg dramatičara. Ali te svetle pojave, koje pomenuh, niti su mene potisle, niti su izmenile moj položaj usamljenosti na našem repertoaru. Da li bi se iz ove pojave dao izvesti kakav zaključak?

Skerlić trojako tretira predstavnike srpske književnosti u svojoj istoriji. Jedne nikako i ne pominje; druge pominje dotičući ih se da obeleži doba koje oni predstavljaju, a treće ističe naročito slikom i životopisom. Mene Skerlić, u doba naših rđavih ličnih odnosa, stavlja kao dramskog pisca u red ovih trećih. Zar ta pojava ne znači ma i nevoljno priznanje i onih koji nisu raspoloženi prema meni?

Pavle Popović akademik, piše svoju raspravu »Srpska drama u XIX veku« i deo o komediji deli na četiri poglavlja od kojih prvo nosi naslov: **Jov. St. Popović**, drugo: **Kosta Trifković**, treće: **Milovan Glišić**, a četvrti: **Branislav Nušić**. Nije li Pavle Popović inače jedan od onih koji nerado kazuju dobru reč o meni — označio time četiri perioda u razviću srpske komedije a, ako jeste, pretstavlja li to kakvu vrednost kad neko beleži jedan period u razvitku jedne književnosti?

Još nešto. Ja napred dosta razmetljivo rekoh broj dela koja sam pozornici dao, da pođem sad i dalje u toj razmetljivosti. Moja dela u celokupnosti posmatrana daju kao rezultat ovaj utisak:

a) ja sam posle Sterije i Trifkovića treći po redu komediograf u našoj literaturi;

b) ja sam od četrdeset godina pa sve i danas jedini komediograf u srpskoj literaturi;

v) ja sam prvi u našoj dramskoj literaturi učinio, bez obzira na to koliko srećan, pokušaj da pišem društvenu dramu. Raniji pokušaji Cvetića, Sapčanina i Manojla Đorđevića daleko su bili od toga. Njihovi pokušaji su obična stara, romantična priča u kojoj glumci prilikom prikazivanja oblače civilno odelo. (Ti moji pokušaji zapaženi su i ocenjeni i uspeli su biti prevedeni i prikazani i na stranim pozornicama);

g) u istoriskoj drami biće da sam takođe učinio korak jedan unapred. Posle jednoga davnašnjega i sretnoga pokušaja Laze Kostića (Maksim Crnojević) naša je istoriska drama opet zašla na stare staze (Sapčanin, Cvetić itd.) patetičnih fraza koje izazivaju rodoljubive manifestacije. Ja sam se odvojio od istorije i doneo na pozornicu tragediju čoveka i njegove duše pod istorijskom odorom.

d) u komediji sam ocrtao celo jedno doba našega društvenog razvitka (Poslanik, Sumnjivo Lice, Protekcija); sukob patrijahalnosti sa novim životom (Svet) i najzad novi život kroz koji se još provlače tragovi preživelih pojava (Gospođa ministarka).

Ti mi nećeš, je li, zameriti na ovolikoj razmetljivosti ali ma kako da priznajem skromnost kao vrlinu i rado joj se prilagođavam, ja moram pristati i uz istinu da je u samoodbrani dozvoljeno svako oružje. A ja se u ovome slučaju gotovo nalazim u položaju samoodbrane.

No, beležeći ovako opštim linijama sve što sam uradio na srpskoj drami, ja ne mislim da sam iscrpao sve ono što bi me moglo odbraniti od prekora koji mi se čine.

Književne sudije vele da je moja komedija, **komedija naravi**, koja po svojoj vrednosti izostala za komedije karaktera, koju je u nas negovao jedino Sterija Popović.

Ja sam odista dao komediju naravi i ja nalazim da se u ovo prelazno doba, u koje pada moje književno delovanje, samo ta komedija mogla dati. Ja živim u vremenu razdoblja, u doba preobražaja, doba kad se periodi i epohe kinografskom brzinom smenjuju; kad događaji strmoglavo pretrpavaju događaje; kad prošlost za noć iščezne da bi je zamenila sadašnjost. Ja sam gledao kako se ruše džamije da bi se na njihovim mestima podigle moderne palate; ja sam gledao kako se otkidaju čepenci da bi se mesto njih postavili moderni izlozi; ja sam sagledao očeve sa anterijama i sinove sa cilindrima, majke sa fesovima, ćerke sa krinolinima i unuke sa kokotskim suknjicama; ja sam zatekao majke koje su smatrale za sramotu da kinu u društvu i video ćerke koje se u švimhoznama kupaju zajedno sa muškima; ja sam gledao igranke gde je žensko kolo naših majki igralo zasebno od muškog u drugoj sobi, i video njihove kćeri gde senzualnim pokretima tela igraju apaški non-step, dozvoljavajući da im igrač unosi među noge svoju nogu. I sve to nije se normalno razvijalo jedno iz drugoga, nijedno se doba nije prelivalo u drugo po onome velikome zakonu progresa kome se i društvo kao i čovek mora potčiniti — već se kinematografski menjalo za noć, tako da je noć koja razdvaja dva dana, izgledala koji put kao razmak od pedeset godina. Dan, koji je iščezao iz kalendara, izgledao je gdekada kao završena jedna epoha, kao knjiga koja je dočitana i koja se neće više otvarati. Kontinuitet je sasvim napušten, konac koji vezuje doba za doba iskidan, a logika stvari ostala je suva fraza zabeležena negde i nekad u nekim knjigama.

I u tome haosu, u tome vrtlogu, u toj bujici, u toj mešavini doba i epoha, mogu li se ja zaustavljati kod pojedinaca, mogu li mirno analizirati ličnosti i ljude ili moram bacati jedan opšti pogled na događaje. Kao što u haosu jedne velike bitke posmatrač ne ume da vidi pojedince već samo celinu, samo pokrete koje ta celina čini, tako sam i ja mogao zapažati samo velike i opšte pojave i njih unositi u svoje komedije.

Reći će se ipak, da slabosti pojedinaca, kada imaju opšti karakter, bilo čovečanski, ili društveni, mogu i treba da zadrže pažnju komediografa. Ja ni u kome slučaju ne sporim tu istinu, ali ja sam dao ovo i ovako, onaj koji dođe zamnom svakojako poći će korak dalje i daće komediju karaktera.

Ostaje još da se zapitamo: da li je odista i uvek komedija naravi, koju sam ja dao, drugoredna vrsta komedije koja se preživljuje. Jedan vrlo kompetentan kritičar (Grol) tvrdi odlučno da je tako, i u svome napisu, u potvrdu svoga mišljenja, navodi tako nesretan primer, koji upravo kazuje obratno t. j. koji kazuje da se komedija naravi ne preživljuje uvek, već samo u izuzetnim slučajevima, onda kada u sebi nema sve uslove jedne komedije naravi. Njegov je primer Okrugićeva »Saćurica i Šubara«, koja crta jednu izvesnu vrlo usku sredinu te se nesrazmerno udaljava od opštosti. Odista, Okrugićev se komad preživeo, taj fakat stoji, ali stoji i fakat da se on nije preživeo zato što je komedija naravi već zato upravo, što nije komedija naravi. Kritičar ga u tu vrstu komedija ubraja zato što je izraz jedne sredine, što ilustruje jedno doba. Sve to ne stoji. »Saćurica i Šubara«, razvijajući se na jednoj detinjasto naivnoj fabuli, odigrava se na tlu ne širem od kvadratnog nokta. Komedija se dešava u jednoj selendari, u Irigu, ali ne ni u njemu samome, već na njegovoj periferiji. Ona nam ne prikazuje ničim, ama ničim, život tamošnjega naroda. Sve što iz nje saznajemo to je: da irški slepci takođe ne vide, da se irški momci i devojke, kad su nasamo, ljube, a kad su u društvu igraju kolo, i da u Irigu ima dosta blata. Ili valjda kompetentni kritičar ne misli da je narodni život toga kraja ocrtan time, što se tri slepca guraju i spotiču kroz četiri čina, ili ne misli da su gospodin i frajlica (dva klovnovska tipa koja samo nakaradnim maškaradnim oblačenjem postižu uspeh) tipovi, ili da je tip mađarski narednik zato što pogrešno govori srpski?

Pa ipak, kompetentni kritičar nalazi da je ovaj komad i njegova sudbina, dokaz kako će u budućnosti proći moji komadi. On zaboravlja da se i »Narodni poslanik«, i »Sumnjivo lice« i »Protekcija« razvijaju na jednome mnogo širemu tlu, da oni prikazuju čitavo jedno društvo i čitavo jedno doba i da je svako od njih čitava galerija tipova. Taj se fakat ne da drugače previdеti sem, kad se hoće da previdi.

Kompetentni kritičar previda još jednu stvar. On previda da je Sterija napisao nekoliko komedija karaktera, koje vode svoje poreklo iz strane literature i nekoliko komedija naravi koje su njegovi originali; on zaboravlja još da su te Sterijine **komedije naravi** (Ženidba i udadba, Beograd nekad i sad, Rodoljupci) napisane četrdesetih godina prošloga veka, dakle pola veka pre »Saćurice i Šubare«, ostale na repertoaru i posle »Saćurice i Šubare« koja je već zastarela i sišla s pozornice.

Da li je komedija naravi uvek drugoredna vrsta komedije, neka kritičaru i svima koji misle kao on, odgovori njihov učitelj Skerlić. Na strani 170 svoje Istorije, pišući o značaju Jovana St. Popovića, Skerlić veli: »Sve dotle Jovan St. Popović je radio **komediju karaktera** crtajući pojedine tipove i izobličavajući u njima ljudske strasti kod pojedinaca, sujetu, tvrdičenje, pakost, napućenost. **Ali on ide i jedan korak dalje i daje komediju naravi**, komediju u kojoj su opisani ne pojedinci no pojedine društvene sredine, ne jedna strast no ljudska duša uopšte. Oštar posmatrač, trezven duh, sa retkom sposobnošću da vidi slabe i smešne strane kod ljudi, on je uspeo da vrlo lepo prikaže pojedine strane našega života«.

Meni su ovde, na završetku, vrlo dobro došle ove Skerlićeve reči da se njime odbranim baš od onih koji se u svome suđenju rukovode njegovim mišljenjem.

Ja bih ovde mogao da završim ovo pismo, jer, čini mi se, da sam odgovorio, u koliko sam to umeo i mogao, na sve ono čime me prekorevaju. Po redu kojim sam sebe optuživao ja sam se i branio ali, valja mi napomenuti da moja optužba, koju sam napred izložio, nije pala u Akademiji te sprečila moju kandidaciju. No, ona je zbir zameraka koje se provlače kroz kritike koje sam ja izdržao za ovih četrdeset godina. Akademija, koliko sam mogao saznati, našla je samo da ja nisam dovoljno »akademska figura« (u literarnom smislu) i da me, prema tome, ne može uvrstiti u redove svojih članova. No, valja mi reći da je ta fraza »neakademska figura« nešto sasvim drugo i nešto od čega sam ja odista vrlo daleko.

»Akademska figura« je onaj koji trideset godina čeprka po starim knjigama i, nakon takvoga napornoga rada, učini otkriće da je Dositije prvi put posetio Hopovo 27. marta, a ne 14. aprila, kako se to dotle mislilo; »akademska figura«, je onaj koji 40 godina časka o značenju slova o kao reči; »akademska figura« je onaj koji po deset godina zbira u kakvome srezu narodno kazivanje o Svetome Savi; »akademska figura je onaj koji po četiri i pet decenija čeprka po istoriji Srba da bi napisao brošuru od sedam strana; »akademska figura« je onaj koji se zariva u tuđe arhive, pretura tuđa pisma, tuđe knjige i korigira dane rođene i dane smrti u biografijama; »akademska figura« je najzad onaj koji živi na račun onih koji su stvarali, a sam nije kadar ništa da stvori Jednom reči »akademska figura« je onaj besmrtnik koji umire još za života, onaj besmrtnik čije se ime zaboravlja već posle sedmodnevnoga parastosa.

Onima, koji su iznad svih tih, onima koji stvaraju, koji svoje ime beleže dubokim slovima, koji za sobom ostavljaju snažno zaorane brazde Akademija niti može što dodati izborom niti neizborom oduzeti. Među te ne mislim da spadam ja, ali ja sam i bez takve pretenzija zadovoljan mestom koje sam zauzeo u istoriji srpske književnosti.

Ja ovde završavam pismo. Ono je ispalo predugo, tako da pravi utisak napisa namenjenoga javnosti. Nije mi to namera ni želja i ja te molim, neka ovo pismo zadrži karakter jedne obične razmene misli između ćeri, koja nežno saučestvuje u bolu očevom, i oca, koji joj ovako iskrenom ispovešću hoće da izrazi blagodarnost na ljubavi

Grli te i ljubi tvoj
Aga s. r.

* * *

Nije isključeno da je Nušić u vreme kada je ovo pismo pisao, ili, možda, malo kasnije, pisao još nekome o istoj ovoj temi, o »bolu uniženja« zato što nije bio izabran među »besmrtnike« kad se sam nadao, ali se na ta pisma dosad nije naišlo. Međutim, ako ona postoje bili bi ih, takođe, vredno saopštiti. Isto tako vredelo bi objaviti i nekoliko pisma koja se odnose na njegov izbor 1933 godine. Ova poslednja pisma on je uputio pojedinim svojim prijateljima književnicima u Beogradu i unutrašnjosti kao odgovor na čestitke povodom svoga proglašenja za pravog člana Akademije, a u njima se, kako tvrde danas neki njegovi prijatelji, »Nušić osvrtao opširno i na svoj prvi »pohod« na Akademiju i svoju »akademsku propast«.

Siniša PAUNOVIĆ

Redakcioni odbor

Jovan Popović, Čedomir Minderović, Marjan Jurković, Ivan Potrč, Vjekoslav Kaleb, Isak Samokovlija, Janko Đonović i Dmitar Mitrev

PRETPLATA ZA KNJIŽEVNE NOVINE
Za našu zemlju na 3 meseca 35 dinara, na 6 mes. 70 dinara i na godinu dana 140 dinara.
Za inostranstvo: na 3 meseca 50 dinara, na 6 meseci 100 dinara i na godinu dana 200 dinara.
Rukopisi se ne vraćaju.
Broj čekovnog računa 101-9060378
Poštanski fah 617

Odgovorni urednik: Jovan Popović, Beograd, Francuska broj 7 — Štamparija »Borba« Beograd, Kardeljeva 31.